

Osaamista
ja oivallusta
tulevaisuuden
tekemiseen

Riku Kotro

Lapsen tukeminen vanhempien erossa

Opas päiväkotiki Kaniinin varhaiskasvattajille

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaali-ala

Opinnäytetyö

22.1.2020

Tekijä(t) Otsikko	Riku Kotro Lapsen tukeminen vanhempien erossa: Opas päiväkotikiiniin varhaiskasvattajille
Sivumäärä Aika	32 sivua + 1 liite 22.1.2020
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Varhaiskasvatus
Ohjaaja(t)	Lehtori Seija Mäenpää Lehtori Ulla Saukkonen
<p>Opinnäytetyön tarkoitus oli tuottaa päiväkotikiiniin varhaiskasvattajille opas vanhempien eron kohdanneiden lasten tukemiseksi. Tavoitteena oli tuottaa helppokäyttöinen ja informatiivinen opas, joka auttaa varhaiskasvattajia tukemaan lasta sopeutumisessa vanhempien eron tuottamiin muutoksiin ja tunteisiin. Opas on suunniteltu yhteistyössä päiväkotikiiniin varhaiskasvattajien kanssa ja heidän työkalukseen, mutta on sovellettavissa myös muissa varhaiskasvatusympäristöissä.</p> <p>Opinnäytetyö on toiminnallinen, minkä tuotoksena Lapsen tukeminen vanhempien erotessa - opas syntyi. Opas sisältää informaatiota eron vaikutuksista lapsen elämään, lasten tyypillisistä tavoista reagoida eroon ja lasta erossa tukevista tekijöistä. Lisäksi opas tarjoaa tietoa vanhempien toiminnan merkityksestä lasten hyvinvoinnille, sekä käytännön ohjeita lapsen ja vanhempien tukemiseksi perheen erossa. Oppaaseen kuuluu myös käytännön menetelmiä eron käsitteilyyn pienten lasten kanssa, sekä listat eroa käsittelevistä kirjoista ja perheiden eropalveluista. Opas tuotettiin pdf-tiedostona ja printattuna paperiversiona.</p> <p>Opinnäytetyö sisältää oppaan lisäksi teoreettisen tieto-osuuden, opinnäytetyöprosessin kuvauksen ja tuotoksen arvioinnin. Teoreettinen osuus käsittelee lapsiperheiden eron yleisyyttä Suomessa, aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä, sekä vanhempien eron vaikutuksia pienen lapsen elämään, tunteisiin ja käyttäytymiseen. Lisäksi teoria käsittelee lasta erossa tukevia tekijöitä ja keinoja, kuten myös päivähoidon roolia lasten ja lapsiperheiden tukemisessa.</p> <p>Tuotos valmistui päiväkotikiiniin kasvattajien toiveiden pohjalta ja sille asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Opas sisältää varhaiskasvattajille olennaista tietoa erosta, sekä tarjoaa keinoja lapsen tukemiseksi. Opas sai positiivista palautetta ja otettiin käyttöön päiväkotikiiniin.</p>	
Avainsanat	ero, varhaiskasvatus, tukeminen, opas

Author Title	Riku Kotro Supporting a Child when Parents Divorce: Guide for Early Childhood Educators in Kindergarten Kaniini
Number of Pages Date	32 pages + 1 appendix January 2020
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social services
Specialisation option	Early Childhood Education
Instructors	Seija Mäenpää, Senior Lecturer Ulla Saukkonen, Senior Lecturer
<p>The purpose of this thesis was to provide kindergarten Kaniini's early Childhood educators with a guide to support children who have experienced their parents' divorce. The goal was to create an easy-to-use and informative guide to help educators support children at adjusting to the changes and feelings caused by the divorce. The guide is designed in collaboration with Kaniini's early childhood educators and made for their use, but is applicable to other kindergartens too.</p> <p>This thesis is practice-based, which resulted in the guide to supporting the child as parents separate. The guide contains information on the effects of divorce on a child's life, typical ways in which children react to divorce, and factors that support a child in separation. In addition, the guide provides information on the importance of parenting for children's well-being, as well as practical guidance to support the child and parents with the divorce. It also includes practical methods for dealing with divorce with young children, as well as lists of books on divorce and family divorce services. The guide was produced as a PDF file and as a printed paper version.</p> <p>Thesis includes a theoretical framework, a description of the process of creating the guide and an evaluation of the output. The theoretical part deals with the prevalence of divorce families with children in Finland, related legislation, and the effects of separation on the life, feelings and behavior of a young child. In addition, the theory addresses the factors and means that support children in separation, as well as the role of day care in supporting children and families.</p> <p>The output was completed in accordance with the wishes and objectives of the early childhood educators of Kaniini. The guide provides essential information for day-care employees about the divorce and provides ways to support the child. The guide received positive feedback and was put to use in Kaniini.</p>	
Keywords	divorce, early childhood education, support, guide

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Eroperheiden lapset Suomessa	2
3	Eron vaikutukset lapseen	4
3.1	Sosiaaliset vaikutukset	5
3.2	Lapsen tunteet ja käyttäytyminen	6
3.3	Lapsen reaktio ja ikä	7
4	Lapsen erosta selviämien	9
4.1	Vanhempien merkitys lapsen hyvinvoinnille	9
4.2	Lasta tukevat tekijät vanhempien erossa	12
5	Päivähoidon tuen keinot erotilanteissa	14
5.1	Varhaiskasvatuksen tuki ja menetelmät	15
5.2	Tuki eroperheen lapselle	15
5.3	Yhteistyö vanhempien kanssa	17
6	Opinnäytetyöprosessi	19
7	Opinnäytetyön tavoitteet ja toteutus	21
7.1	Päiväkoti Kaniinin kuuleminen	21
7.1.1	Ero-oppaan sisällön määrittely	21
7.1.2	Toiveiden täsmentäminen ja palaute	22
7.2	Opinnäytetyön tuotos - Ero-opas varhaiskasvattajille	23
7.2.1	Oppaan sisältö	23
7.2.2	Rajaukset	26
7.2.3	Oppaan visuaaliset valinnat ja rakenteelliset ratkaisut	28
7.3	Arviointi ja luotettavuus	29
8	Pohdinta	30
	Lähteet	33
	Liitteet	
	Liite 1. Lapsen tukeminen vanhempien erotessa – Opas päiväkoti Kaniinin varhaiskasvattajille	

1 Johdanto

Lapsiperheiden vanhempien ero on yleinen ilmiö, minkä vaikutukset lapseen ovat moninaiset, mutta tyypillisesti haitalliset. Lapsi kokee eron myötä elämässään monenlaisia muutoksia, kuten myös tunteita ja reaktioita. Työskennellessään päivähoidossa varhaiskasvattajat pääsevät todistamaan läheltä nämä vaikutukset lapseen ja koko perheeseen, mutta voivat kokea keinottomuutta toimia auttaakseen hankalan aiheen parissa. Tämän opinnäytetyön tavoite oli tuottaa varhaiskasvattajille opas eroperheen lapsen tukemiseen päivähoidossa. Oppaan tarkoitus oli tarjota varhaiskasvattajille oleellista tietoa vanhempien eron vaikutuksista pieneen lapseen tiiviissä ja helppokäyttöisessä informaatiopakettissa. Oppaan tuli lisäksi sisältää käytännön ohjeita ja keinoja lasten, kuten myös vanhempien, tukemiseksi päivähoidon kontekstissa.

Kokosin teoreettisen tietoperustan, jossa perehdyn pienten lasten vanhempien eron merkityksiin. Tietoperusta on pitkälti koottu vastaamaan oppaan sisällöllisiin tavoitteisiin. Käsittelen vanhempien eron yleisyyttä Suomessa, sekä eroa koskettavaa keskeistä lainsäädäntöä ja sopimuksia. Käyn läpi eron moninaisia vaikutuksia ja lasten reaktioita, kuten myös vanhempien toiminnan merkitystä lapsen hyvinvoinnille. Lopuksi käsittelen lasta erossa tukevia tekijöitä ja keinoja, kuten myös päivähoidon roolia lasten ja lapsiperheiden tukemisessa.

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen, eli monimuotoinen opinnäytetyö, jonka produktiona opas on tuotettu. Opinnäytetyön työyhteistyökumppanina toimi Pilke päiväkotikoti Kaniini, jonka kasvattajien käyttöön ja työkaluksi opas oli koottu. Opas on suunniteltu ja koottu yhteistyössä Kaniinin varhaiskasvattajien kanssa vastaamaan heidän toiveitaan ja tavoitteitaan. Oppaan tavoitteena olikin vastata Kaniinin kasvattajien tahtoon tehdä voitavansa eroperheiden lasten tukemiseksi omassa päiväkodissaan.

2 Eroperheiden lapset Suomessa

Suomessa yleisimpään lapsiperhetyyppiin kuuluu aviopari ja lapsia. Vuonna 2018 tällaisia lapsiperheitä oli yhteensä noin 58% kaikista lapsiperheistä. (Suomen virallinen tilasto 2019.) Nykyään Suomessa noin joka toinen avioliitto päättyy eroon ja avioeroja onkin keskimäärin 13000-14000 vuosittain. Avioerot eivät kuitenkaan anna kokonaiskäsitystä parisuhteiden purkautumisten kokonaismäärästä, sillä avoliitojen purkautumisesta on vain vähän tutkittua tietoa. (Miettinen & Salo n.d.)

Suomessa vanhempien eroaminen ei ole epätavallinen ilmiö. Avioeroperheistä noin kolme neljästä on lapsiperheitä. Tämä tekee yhteensä yli 10 000 lapsiperheen avioeroa vuodessa. Vuosittain noin 30 000 lasta ja nuorta kokevat vanhempiensa avioeron. (Kontula 2013, 29.) Eron tapahtuessa suurin osa lapsista on pieniä, korkeintaan alakouluikäisiä. Osa lapsista kokee vanhempien eron useita kertoja. Lapselle on erityisen raskasta, kun vanhemmat eroavat ja palaavat yhteen toistamiseen. (Pojjula 2016, 263.)

Lapset jäävät pääasiallisesti asumaan äitinsä kanssa vanhempien kohdatessa avioeron. Kulttuurillisesti lasten hoitaminen mielletään Suomessa yhä enemmän naisten tehtäväksi, vaikka tasa-arvoinen ajattelumalli onkin kehittynyt. Isät voivat myös kokea häpeää, jos lapsi asettuu hänen luokseen asumaan eron jälkeen. (Kiiski 2012, 178; Hokkanen 2005, 94-101). Vuoden 2018 lopussa elatustuen saajia oli yhteensä 72 369, joista noin 86% oli naisia ja noin 14% miehiä (Keskinen 2019, 52).

Eron myötä perhe kohtaa monia taloudellisia, juridisia ja sosiaalisia muutoksia. Lapsen kannalta tärkeää on miten vanhemmat järjestävät huoltajuus- ja asumisjärjestelyt, sekä missä määrin vanhemmat kykenevät toimimaan yhteisymmärryksessä (Pruuki & Sinkkonen 2017, 11). Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) nousee keskeiseksi lasten etua ajavaksi lainsäädännöksi perheen vanhempien erotessa. Lain tarkoituksena on turvata lapsen hyvinvointi sekä tasapainoinen kehitys. Laki myös määrittelee lapsen hyvän hoidon periaatteet, kuten myös huoltajien tehtävät ja vastuun lapseen nähden. Laki velvoittaa eronneiden vanhempien lisäksi yhdessä asuvia. Yhdessä asuvilla vanhemmilla on yleensä yhteishuoltajuus, jota valtaosa nykyään myös jatkaa erotessaan. (Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 10.) Lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa, tai henkilöt, joille huoltajuus on osoitettu. Huoltajuus päättyy lapsen täytettyä 18-vuotta. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 § 3.)

Lapsen etu on, että vanhemmat eroavat mahdollisimman sopuisasti ja välttävät oikeustaistelun. Yhteishuoltajuus on lapsen kannalta parempi vaihtoehto kuin yksinhuoltajuus, jos vanhemmat kykenevät tulemaan toimeen ja työskentelemään yhdessä lapsen eduksi. Noin 96% vanhemmista päätyy sopimukseen lapsen asumisesta. Noin 11-13% päätyy vuoroasumiseen, eli lapsi asuu kummankin vanhempansa luona vuorotellen. (Pojjula 2016, 265.)

Laissa on määritelty, että huollon tulisi turvata lapsen läheinen ja myönteinen ihmissuhde vanhempien kanssa (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 § 1). Yhteishuoltajina vanhemmat tekevät lasta koskettavat tärkeät ratkaisut ja molemmilla on velvollisuus lapsen kasvatuksesta ja hoidosta. Yhteishuollossa molemmilla vanhemmilla on oikeus saada kaikki lastaan koskettavat tiedot päivähoidosta, kuten myös koulusta ja terveydenhuollostakin. Vain toisen vanhemman ollessa huoltaja, tämä päättää ja vastaa lapsen asioista yksin. Päivähoidon henkilökunta ja muut viranomaiset luovuttavat lasta koskettavia tietoja vain huoltajalle tai huoltajan luvalla toiselle vanhemmalle. Toinen vanhempi voi saada oikeuden lasta koskettavan tiedon saantiin viranomaisilta vanhempien välisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä. (Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen 2017; Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 11)

Eron tapahtuessa vanhemmat tekevät keskinäisen sopimuksen lapseen liittyvistä järjestelyistä. Sopimuksessa määritellään lapsen asumisjärjestelyt, huoltomuoto, poissa asuvan vanhemman ja lapsen tapaamista koskevat seikat, sekä kuinka lapsen kustannukset jaetaan. Jos eronneilla on useampia lapsia, pyritään erilliseen lapsen edun mukaiseen ratkaisuun jokaisen kohdalla. (Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 10). Vanhempien keskenään tehtävät sopimukset olisi hyvä laatia kirjallisena, sillä tämä konkretisoi asiaa ja sopimusta voidaan hyödyntää apuna ristiriitatilanteissa. (Kiiski 2011).

3 Eron vaikutukset lapseen

Ero on vuosikausia kestävä prosessi, jonka seuraamukset voivat olla lapselle erityisen haitalliset. Lapselle ensimmäiset vuodet erosta voivat kulua uuteen tilanteeseen sopeutuessa. Noin viidesosalle lapsista ongelmat ovat pitkäkestoisempia ja saattavat ilmentyä vielä aikuisiässäkin. Lapsen selviytymiseen vaikuttaa etenkin lapsen kanssa asuvan vanhemman psyykinen hyvinvointi. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 21-22.) 90-luvulla julkaistun laajan meta-analyysin mukaan vanhempien erolla on kielteisiä vaikutuksia lapsen sosiaaliseen kompetenssiin, itsetuntoon, käyttäytymiseen, psyykkiseen sopeutumiseen ja koulumenestykseen (Amato & Keith 1991). Myöhemmät tutkimukset eivät ole merkittävästi muuttaneet tätä käsitystä (Pruuki & Sinkkonen 2017, 27). Toisaalta eron vaikutusta yksittäiseen lapseen on vaikea ennustaa etukäteen, sillä loppujen lopuksi jokaisen lapsen suhtautumis- ja reagoititapa on yksilöllinen (Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 22). Lasten erilaisiin reagoititapoihin voivat vaikuttaa esimerkiksi tämän ikä, sukupuoli, persoonallisuus, temperamentti ja perheen rakenne (Rantakallio 2012, 107), joten tutkimuksellinen tieto ja teoria antavat lähinnä suuntaa antavaa ymmärrystä minkälaisia muutoksia ja oireita yksittäisessä lapsessa voi esiintyä.

Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (2017) on listannut keskeisiä syitä lasten ongelmiin vanhempien erotessa. Etenkin vanhempien toiminta, järjestelyt ja hyvinvointi vaikuttavat pitkälti lapsen ongelmien esiintymiseen. Ongelmia lapselle voi tuottaa etävanhemman, useimmiten isän, poissaolo. Lähivanhemman, eli usein äidin, psyykinen hyvinvointi ja eroon sopeutuminen ovat myös merkityksellisiä. Eron jälkeen äidit usein pitävät tiukempaa kuria ja ovat aiempaa joustamattomampia, mikä saattaa johtaa lapsen etäännyttämiseen ja suhteen heikkenemiseen. Lapsen ongelmia voivat lisäksi tuottaa vanhempien välinen riitaisuus, uuden tilanteen mukana syntyneet mahdolliset taloudelliset vaikeudet, sekä lasta koskettavat stressaavat elämänmuutokset, kuten muutto tai kaverisuhteiden katkeaminen. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 25-26.)

Eroa edeltävänä aikana vanhemmat usein etäännyvät ja riitelevät keskenään ja lapsi joutuu jollain tasolla osaksi tätä ristiriitaa. Kun eron haastavammasta alkuvaiheesta on kulunut aikaa, alkaa lapsen sopeutumisvaihe. Tällöin lapsi alkaa tottumaan uusiin rutiineihin, tapaamisaikatauluihin ja asumisjärjestelyihin, sekä alkaa selviytyä uusissa olosuhteissa. Lapsen eroon sopeutuminen kestää tavallisesti kuudesta kuukaudesta vuoteen, mutta ikäviä tunteita aiheeseen liittyen nousee pitkän aikaa. (Poijula 2016, 267, 269.)

3.1 Sosiaaliset vaikutukset

Avioero vaikuttaa aina lapseen ja tämän elämänkulkuun. Perhe hajoaa ja uusia järjestyjä luodaan. Usein lapsi jää asumaan toisen vanhemman luokse ja viettää lähinnä viikonloppuja ja lomiamuualla elävän vanhemman luona. Myös lapsen vuoroasuminen on mahdollista, mutta tämä ei ole kovinkaan yleinen järjestely. Vanhemmilla on loppujen lopuksi valta avioero päätöksestä. Vanhempien väliset päätökset vaikuttavat ratkaisevasti siihen, kuinka lapsen asumisjärjestelyt toteutetaan, vaikka lasta kuultaisiinkin erossa. (Kiiski 2012, 172.)

Ero vaikuttaa kaikkiin perheen elämän alueisiin ja näyttäytyy lapsen käytöksessä. Vaikutukset ilmenevät etenkin lasten mielentilassa ja sosiaalisen ympäristön muutoksessa. Lapsen asettuessa asumaan yhden vanhemman luokse, kontakti toiseen vanhempaan voi vähentyä, kuten myös kontakti tämän sukuun. Lapsi menettää erossa mieluisimman perheasetelmansa, jossa hän myös saa suurimman turvallisuuden tunteen kokemuksen. Eron vaikutukset lapseen eivät välttämättä ole ilmeisiä pian eron jälkeen, vaan voivat ilmetä myös käytöksellisinä tapoina murrosiässä tai vielä jopa nuorena aikuisena. Pääsääntöisesti lapsi ei ole kykeneväinen ymmärtämään tilannetta eroprosessin alussa. (Chrenková 2012, 58-60.) Vanhempien omat sosiaaliset kuviot usein muuttuvat eron myötä, mutta lapsen tulisi saada pitää olemassa olevat ihmissuhteensa esimerkiksi molempiin sukuihinsa ja kummeihin (Pruuki & Sinkkonen 2017, 76). Sisaruksilla voi olla auttava vaikutus lapselle erotilanteissa. Sisaruksen kanssa voi jakaa kokemuksen ja saada tukea asian käsittelyyn. Usein ero lähentääkin sisaruksia. Lapsen reagoidessa eroon suurella vihalla, joka kohdistuu myös sisarukseen, on tarvetta ammattiavulle. Suhteet isovanhempiin, enoihin ja täteihin voivat toimia tasapainottavana tekijänä, jolloin vanhempien olisi hyvä mahdollistaa lapsen suhteiden ylläpito kummallekin puolelle sukua. Lapsen ystäviin voi kuulua muita vertaisia, joiden perheessä on koettu ero. Kokemusten keskinäinen jakaminen toimii myös tukevana tekijänä. Vertaistukiryhmiin osallistuminen esimerkiksi perheneuvolan kautta auttaa lasta huomaamaan, että on muitakin, jotka ovat kokeneet vanhempien eron. Tämä voi taas vähentää lapsen mahdollista häpeän tunnetta, mitä ero tuottaa. Ryhmät voivat lisäksi vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja itsetuntoa. (Pojula 2016, 270.)

Lapsen suhtautumistapa vanhempiaan kohtaan voi muuttua ajan myötä. Vanhemmat voivat pyrkiä vetämään lasta omalle puolelleen, jolloin lapsi voi todennäköisemmin kokea

lojaliteettiristiriitaa. Lapsi voi myös syyttää toista vanhempaa erosta ja hylkiä tätä. Vaikeissa eroissa toinen vanhemmista voi vieraannuttaa lasta toisesta. Tällöin toinen vanhemmista toimii siten, että lapsen suhde toiseen vanhempaan katkeaa tai vaikeutuu. Arviolta noin 20% erolapsista menettää yhteyden poismuuttaneeseen vanhempaan, joista noin puolet tapahtuu vieraannuttamisen seurauksena. Vieraantuminen vaarantaa lapsen terveen psyykkisen kehityksen, sekä on tälle vahingoittavaa ja traumatisoivaa. (Poijula 2016: 270-271.)

3.2 Lapsen tunteet ja käyttäytyminen

Vanhempien ero voi aiheuttaa lapsessa monenlaisia tunteita, kuten surua, vihaa, pelkoa ja hämmennystä (Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 22). Yksi tavanomaisista vanhempien eron vaikutuksista lapselle on tämän turvallisuuden tunteen horjuminen. Turvattomuudentunne taas aiheuttaa stressiä, jolla on heikentävä vaikutus lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Vanhempien kyky toimia vanhempina voi myös laskea eron jälkeisenä aikana. Aikaisemmin toimineet lapsiin liittyvät sopimukset ja järjestelyt voivat horjua, eikä kumpikaan vanhemmista aseta rajoja johdonmukaisesti. Tämä voi taas aiheuttaa lapselle tunteen, ettei hän ole vanhempiensa mielessä. Osa lapsen oireilusta, kuten huomionhakuisuus ja käytösongelmat, voivat olla tämän tapaan pyrkiä olemaan väkisin vanhemman mielessä. Vanhempien yhteiselossa toimineet, sekä toisiaan täydentäneet roolit ja vahvuudet vanhemmuudessa menetetään erotessa. Turvattomuuden tunteen olisi hyvä jäädä mahdollisimman lyhyeksi, jotta lapsi voisi selviytyä erosta mahdollisimman hyvin. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 23-24.) Vanhempien ollessa kyvyttömiä hoitamaan lapsen asioita keskustelemalla ja ilman konflikteja, voi lapsi kokea heidät keinottomiksi. Turvattomuuden lisäksi lapselle voi aiheutua tästä myös häpeää ja syyllisyyden tunnetta. (Vanhanen 2019, 77-78.) Lähes jokainen lapsi menettää luottamustaan eron myötä ja kokee huolta tulevasta (Poijula 2016, 264).

Lapsi voi piilottaa eron aiheuttamia kivuliaita tunteitaan, jolloin myös aikuisten voi olla vaikea tunnistaa niitä. Vanhemmat voivat myös itse kärsiä erosta sen verran, että lapsen kipua ei jakseta tunnistaa. Lapsi voi jäädä tällöin kokemuksiensa ja tunteittensa kanssa yksin. Lapsi voi pyrkiä myös suojelemaan valmiiksi vaikeassa olevaa vanhempaa omalta surultaan. Lapsen olisi hyvä saada ilmaista tunteitaan vapaasti ja osoittaa pahaa mieltään, raivoaan, suruaan ja pettymystään vanhemmilleen. Tämä tuo lapselle luottamuksen ja turvallisuuden tunnetta. Pienille lapsilla tavallisesti ensimmäinen tunnereaktio eroon on suru. Lapsen on kuitenkin vaikea sietää surun tuottamaa ja vältellä tätä, joka

saattaa vaikuttaa aikuisille, että lapsi ei kokisi surua. Lapsi tyypillisesti osoittaa eron aiheuttamia kokemuksia ja menetystä leikin kautta, käsitellen eroa tällöin itselleen siedettävällä tavalla. Suru tai turvattomuuden tunne voivat tulla esiin leikin aikana ja lapsi yllättäen purskahtaa itkuun ja hetken päästä jatkaa leikkiään taas iloisena. Lapsen surullisuus voi kestää pitkään ja ilmaisen muodot vaihtua ajan myötä ja lapsen kasvaessa. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 81-82.) Surua ja ahdistusta voi tuottaa esimerkiksi siirtyminen vanhemmalta toiselle näiden asuessa erillään. Lapsi saattaa ikävöidä aina sitä vanhempaa, joka on toista tavatessa muualla. Vanhempien välisellä välimatkalla on tällöin myös väliä, fyysisen välimatkan tuodessa lapselle hankaluuksia arkeen. Lapsi voi kokea pelkoa ja ahdistusta, jos joutuu matkustamaan yksin. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 41.)

Lapsen suru voi aiheuttaa tälle fyysisiäkin vaivoja, kuten päänsärkyä, vatsakipua tai suoliston häiriöitä. Fyysiset vaivat kiinnittävät enemmän myös aikuisten huomiota, jolloin lapsi saa todennäköisemmin tarvitsemaansa tukea ja lohtua. Lapselle voi ilmetä myös keskittymisvaikeuksia, taantumista, ihmisten välttelyä, persoonallisuuden muutoksia, pessimismisiä tulevaisuudesta, syiden ja merkitysten pohtimista, sekä kypsymistä. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 82.)

Vanhempien ero voi vaikuttaa lapsen tunne-elämän lisäksi käyttäytymiseen lukuisilla eri tavoilla, joten tyypilliselle erolapsen oireilulle ei ole luotu määritelmää. Pahoinvointi ja kärsimys voi näyttäytyä muun muassa lapsen kasvaneena itkuisuutena, raivokohtauksina, ärtyvyytenä, levottomuutena, vetäytymisenä ja psykosomaattisina oireina. Lapsi voi saada painajaisia, vaikeuksia nukahtaa tai voi huolestua kohtuuttomasti pienistä asioista. Lapsi voi myös kokea päänsärkyä tai vatsakipua ilman fyysisistä selityksiä. Ero on yleisesti ottaen sitä vakavampi asia lapselle, mitä nuorempi tämä on. Pojilla vaikutukset käyttäytymiseen näkyvät enemmän ulkoisena häiriköintinä ja oireiluina kuin tytöillä, joilla oireet ovat useammin sisäänpäin kääntyneitä kuten ahdistusta tai depressiota. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 27-28). Pienet lapset voivat vetäytyä toisten lasten seurasta. Leikkiminen voi myös muuttua raskaaksi ja ilottomaksi. Lapsi voi tuoda leikkeihin eron sekä yhteen palaamisen teemoja, tai aggressiivisia hahmoja. (Vanhempainnetti 2018).

3.3 Lapsen reaktio ja ikä

Lapsen ikä on yksi tekijöistä, joka vaikuttaa siihen kuinka vanhempien eroon reagoidaan ja kuinka sen vaikutukset näyttyvät. Sinkkonen toteaa eron olevan sitä vakavampi asia lapselle, mitä nuorempi tämä on (Pruuki & Sinkkonen 2017, 28). Sinkkonen viittaa

väitteessään Paganin ym. tutkimukseen (1997), jonka mukaan lapsilla, jotka kokivat vanhempiensa eron ennen täytettyään 6-vuotta, esiintyi enemmän oppositionalisuutta, ahdistuneisuutta ja vilkkautta, kuin myöhemmällä iällä eron kokeneet lapset. Pääsääntöisesti lapsi näyttää tunteensa sitä suuremmin, mitä nuorempi tämä on. Alle kouluikäiset lapset ovat yleensä eron myötä hätäntyneitä ja hämmentyneitä, sekä menettävät hetkellisesti itsenäistymisen merkit. Lapselle vanhemman kodista lähteminen voi antaa vaikutelman, että toinenkin voi kadota. Pienet lapset osoittavat tunteitaan käyttäytymisen kautta, kuten leikeissä. Päiväkodissa leikkiminen voi muuttua jäykäksi ja passiiviseksi, sekä luovan mielikuvituksen käyttö vähentyä. Lapsi myös tyypillisesti tarrautuu aikuisiin ja vaatii hyväksyntää ja tukea aiempaa enemmän, jolloin myös kokeilunhalu vähenee. (Aylon & Flasher 1997, 41.)

Ero koskettaa jo vauvaikäisiäkin. Vauvat pystyvät aistimaan vanhemman ahdistuksen ja stressin etenkin silloin, kun se heijastuu vanhemman ja vauvan väliseen vuorovaikutukseen (Henttonen 2019, 58). Vauvaikäisille lapsille tyypillisiä reaktioita eroon ovat suoliston, nukkumisen ja syömisen häiriöt. Erossa lapsi menettää toisen vanhemman jatkuvan läsnäolon ja tapaamisvälit voivat olla liian pitkiä, jotta suhteen kehitys pysyisi riittävän turvallisenä ja läheisenä. Lapsen reaktiot tasoittuvat tämän turvallisuuden tunteen palatua. (Kauppinen 2013, 18) Eron myötä tärkeää on huolehtia hyvin vauvan turvallisuuden tunteesta ja perustarpeista. Vauvalle olisi hyvä, että perusrutiinit pysyisivät samanlaisina, huolimatta kumman vanhemman luona vauva milloinkin on. Säännöllisyys tuo vauvalle turvaa sekä ennakoitavuutta. Tuttuus auttaa mahdolliseen eroahdistukseen vanhemman vaihtuessa. Vauva kokee todennäköisesti eroahdistusta, vaikka ei sitä ilmaisikaan vahvasti. Selkein merkki eroahdistuksesta on itku. Lapsen rauhoitteluun tarvitaan lohdutusta, kuten lempeää puhetta, silittelyä, hellää katsomista tai sylissä pitämistä. Nukahtamistilanteessa voi hyödyntää esimerkiksi tuttua pehmolelua, unirättiä taikka vaatetta, joka tuoksuu lähivanhemmalta. (Henttonen 2019, 58).

Lapsen ollessa 1.5 – 3 vuotias, reagoiti tyypillisesti näyttäytyy muun muassa kasva-neena itkuisuutena, huomionkipeytenä, aggressiivisuutena ja ärtyneisyytenä. Lapsi voi lisäksi kokea univaikeuksia ja tämän kehitys saattaa taantua. (Kauppinen 2013, 18.) Psykologi Kari Kianmaan mukaan syli ja läheisyys ovat 1.5 - 3 vuotiaalle lapselle erityisen tärkeää. Päivähoidon laadukkuudella on myös merkitystä, sillä lapsi kaipaa paljon huomiota. Päivittäiset rutiinit tulisi säilyttää mahdollisimman muuttumattomina. Piirtäminen ja nukkien hyödyntäminen voivat auttaa asioista lapselle kertomisessa. (Kianmaa 2008, 102-103.)

3-6 vuotiaalle tyypillisiä rektioita ovat eroahdistus, painajaiset, yksin jäämisen pelko ja hylätyksi tulemisen tunne. Lapsi voi reagoida myös kiltteydellä, eikä välttämättä uskalla ilmaista eron aiheuttamaa vihan tunnetta. Lapsi tyypillisesti syyttää itseään vanhempiensa erosta. (Kauppinen 2013, 18.) Esimerkiksi 5-6 -vuotias voi kokea, että on aiheuttanut vanhempiensa eron olemalla tuhma. Hieman vanhemmat lapset voivat syyttää itseään, etteivät ole voineet muuttaa asioita paremmiksi ja näin pitää vanhempansa yhdessä. Tämän vuoksi onkin tärkeää kertoa lapselle, että ero ei ole hänen syytään, eikä lapsi ole voinut siihen vaikuttaa. (Poijula 2016, 268-269.) Alle 5-vuotias lapsi voi kokea pelkoa siitä, ettei muualla asuva vanhempi rakasta häntä. Lapsi voi unelmoida vanhempien palaamisesta yhteen. (Jovelin 2012, 42-43.) Yli 5-vuotias voi masentua ja osoittaa suruaan näkyvästi. Erolla voi olla myös kielteinen vaikutus kaverisuhteisiin, jos lapsi on tavallista ärtyneempi tai aggressiivinen. (Kauppinen 2013, 18.) Kuusi - kahdeksan vuotiaalla lapsella hylkäyksen kokemus korostuu. Lapsi voi osoittaa aggressiota äitiään kohtaan ja hylätä tämän auktoriteetin isän asuessa muualla. Isältä tämä korostunut aggressiivisuus taas helpommin piilotetaan. (Jovelin 2012, 42-43.)

4 Lapsen erosta selviämien

Vaikka vanhempien ero onkin lapsen kannalta usein riskitekijä, suurin osa lapsista sopeutuu eroon hyvin (Lapset ja ero n.d.). Ero voi olla myös positiivisesti vaikuttava tapahtuma lapselle, kuten vanhemmillekin. Perhe voi olla esimerkiksi konfliktialtis ja huonosti toimiva kaikkien perheen jäsenten ollessa yhdessä. Väkivaltaisen perheasetelman purettua eron myötä, voi seuraamukset olla myönteisiä. (Koskela 2012, 19.) Vanhemmilla onkin suuri merkitys lapsen eroon sopeutumisessa. Vanhempien toiminnan lisäksi on useita tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa lapsen eroon sopeutumiseen myönteisesti.

4.1 Vanhempien merkitys lapsen hyvinvoinnille

Ensimmäiset vuodet eron jälkeen voivat olla lasten lisäksi vanhemmille haastavaa aikaa. Vanhempi ei enää jaa arkea toisen aikuisen kanssa, jolloin kotia ja lapsia hoidetaan itsenäisemmin. Lapsi voi olla käytökseltään haastavampi ja arjessa ei välttämättä ole romantiikkaa. Vanhemmalla voi olla myös taloudellisia haasteita. (Vanhempainnetti 2018.)

Monien tutkimusten mukaan vanhempien ero on lapsen kehitykselle suuri riskitekijä. Riski ei kuitenkaan synny niinkään erosta itsestään, vaan oleellisinta on lapsen ja vanhempien välinen suhde ennen ja jälkeen eron. Siksi vanhempien toiminta voi tukea tai

haitata lapsen selviytymistä ja hyvinvointia merkittävästi. Lapsen tulisi saada olla yhteydessä ja pitää yllä pysyvää suhdetta molempiin vanhempiinsa. Vanhempien välinen suhde vaikuttaa myös lapsen eroon sopeutumiseen. Lapsella on paras mahdollisuus selviytyä haitatta erosta, jos vanhemmat tekevät keskinäistä yhteistyötä ja hallitsevat riitansa erosta huolimatta. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 67-68.) Lapsen kehityksen kannalta oleellisinta onkin vanhempien ja lasten väliset suhteet eron aikana, kuten myös ennen ja sen jälkeen. Vanhempien eroaminen ei lisää lapsen häiriökehittymisen riskiä, jos vanhemmat laittavat lapsen edun etusijalle ja omat erimielisyytensä taakse. Lapselle onkin hyväksi eron jälkeen, jos vanhemmat keskittyvät olemaan hyviä vanhempia, ennen kuin onnettomia puolisoita. Vaikka lapsi ei pääsääntöisesti halua vanhempiensa eroavan, voi lapselle riittää, että saa kokea olevansa rakastettu ja vanhempiensa vähintään kunnioittavan toisiaan. Ero onkin parhaaksi, jos vanhempien liitto on katkeroitunut, riitaisa ja haitaksi lapselle. (Poijula 2016, 263-264).

Eron kielteiset vaikutukset lapsen hyvinvointiin määräytyvät pääosin sen mukaan, kuinka vanhemmat toimivat ja käsittelevät eroa sen aikana ja jälkeen. Eniten lapsi kärsii erosta, jos vanhemmat kamppailevat lapsen huomiosta ja samanaikaisesti pyrkivät asettamaan lasta toista vanhempaa vastaan. (Chrenková 2012, 59). Vanhempien tulisikin käsitellä erimielisyytensä ja ristiriitansa ilman, että lapsia sotketaan niihin (Kiiski 2012, 181). Sirpa Salon tutkimuksen (2007) mukaan vanhempien väliset parisuhdeongelmat kasvattavat huomattavasti lasten ja nuorten riskiä mielenterveysongelmiin. Tutkituista tekijöistä lapsen hyvinvointiin vaikutti eniten perheväkivalta ja vanhempien riitely lapsen läsnä ollessa. Salon mukaan tutkimuksen tuloksien perusteella voisi päätellä, että vanhempien olisi hyvä vaalia lasten mielenterveyttä suojaamalla heitä riitelyltään. Salo huomioi kuitenkin, että oleellista ei välttämättä ole riitelyn piilottaminen, vaan rakentava tapa ratkoa konflikteja. (Salo 2012: 28-29.) Lapsen luottamus vanhempiin voi vähetä, jos toinen tai molemmat vanhemmista kokee eron ongelmana ja jatkuvasti kritisoi toista. Lapsi kärsii riitelyn ja arvostelun tuottamasta kielteisestä ilmapiiristä. Tällä voi olla myös heikentävä vaikutus lapsen psyykkiseen hyvinvointiin. Lapselle voi myös kehittyä itselleen ristiriitainen suhtautumismalli vanhempaan, jota moititaan. Haitallisinta lapselle on tilanne, jossa lapsi osallistuu toisen vanhemman arvosteluun samalla sisäistäen kielteisiä asenteita. Tällä on kielteinen vaikutus psyykkisen hyvinvoinnin lisäksi lapsen terveeseen arviointikykyyn myöhemminkin elämässään. (Vanhanen 2019, 76.) Lapsi oppii paljon vanhempiinsa samaistumalla, joten vanhempien ilmaistessaan tunteitaan hallitsemattomasti ja impulsiivisesti, voi lapsen tunteidenhallinnan keinot kehittyä puutteellisiksi. Lapsen olisi

tärkeä nähdä vanhempien keskustelevan asianmukaisesti hänen asioistaan sekä kokevan iloa, surua ja kiukkua lapsen teoista yhdessä. Yksi vanhempien tehtävistä on auttaa lasta käsittelemään tunteitaan esimerkiksi omalla mallillaan tai keskustelemalla. (Vanhanen 2019, 78.)

Salon mukaan vanhempien välisen hyvän parisuhteen ajatellaan olevan yksi keskeisin edesauttava tekijä lapsen kasvulle ja hyvinvoinnille. Vanhempien välisellä epäsovulla ja konflikteilla taas on kielteinen vaikutus lapseen. Tyypillisesti nämä näyttäytyvät lapsessa käyttäytymisongelmina, ahdistuksena, epäsosiaalisena käyttäytymisenä, tunne-elämän ja kognitiivisen suoriutumisen muutoksina, ongelmallisina kaverisuhteina ja fysiologisena reagoitina. (Salo 2009, 104.) Yhteistyövanhemmuus on parisuhteen aikana ja sen päättymisen jälkeen tavoiteltava tilanne lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta. Yhteistyövanhemmuudella tarkoitetaan sitä, että kaksi tai useampi aikuinen, useimmiten lapsen vanhemmat, neuvottelevat ja huolehtivat yhdessä lapsen hyvinvoinnista. Yhteistyövanhemmuuteen kuuluu lapsen hoitaminen, kasvattaminen ja lapsen elämään liittyvien valintojen tekeminen vastuullisesti, sitoutuneesti ja vastavuoroisesti. Yhteistyövanhemmuutta voi olla esimerkiksi kasvatuksesta, työnjaosta ja toisen tukemisesta yhdessä sopimista. Näiden teemojen kautta tarkasteltuna yhteistyövanhemmuus voi olla käytännössä lapsen käyttäytymisen, henkisen kasvun ja sosiaalisten suhteitten tukemista, velvollisuuksien ja vastuuden jakamista, lapsen ruoka ja vaatehankinnoista keskustelemista tai toisen vanhemman tukemista omalla myönteisellä suhtautumistavalla ja puheella. Toimiva yhteistyövanhemmuus vahvistaa vanhempien suhdetta lapseen. (Böök & Terävä 2019, 11-13.) Vanhempien hyvillä suhteilla eron jälkeen toisiinsa ja lapseen on paljon hyötyä lapsen kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Hyvät suhteet tai hyvä ero eivät kuitenkaan vaikuttaisi suojaavan lasta kattavasti kaikilta eron aiheuttamilta mahdollisilta haasteilta ja ongelmilta. (Amato, Kane & James 2011).

Vanhemmat usein kokevat erossa yhteisiin lapsiin liittyvät asiat vaikeimmiksi. Lapset joutuvat käsittelemään vanhempiensa tavoin kuormittavia tunteita, kuten pettymystä, ahdistusta sekä surua. Vanhemmat kantavat huolta eron vaikutuksista lapsen elämään. (Kiiski 2012, 181) Jouko Kiiskan tutkimuksessa noin 47% vastanneista vanhemmista arvioivat lasten kärsineen eroamisesta. Lähes neljäsosa vastanneista arvioi, ettei muutos tuottanut lapselle kärsimystä ja 31% ei osoittanut aiheesta selkeää mielipidettä. Tutkimukseen osallistui 385 henkilöä, joilla oli lapsia entisen puolison kanssa. (Kiiski 2011, 106.)

Osalle eronneista vanhemmista lapsiin liittyvien sopimusten tekeminen on hankalaa. Myös asumisjärjestelyt vaikuttavat vanhempien kokemuksiin. Usein vanhemmat, jotka eivät asu lastensa kanssa, kokevat etäännyvänsä heistä liikaa. Lähivanhemmat taas voi kokea lapsen hoitoon liittyvän työmäärän liian suureksi. Eronneiden pyrkiessä sopimukseen, jossa etävanhempi saa enemmän vastuuta lapseen liittyvistä asioista, voisi löytyä helpotusta näihin kokemuksiin. Monet vanhemmat kokevat myös erosta lapselle kertomisen vaikeaksi. (Kiiski 2012, 181.)

4.2 Lasta tukevat tekijät vanhempien erossa

Eron jälkeen on tärkeää, että vanhemmat säilyvät lapsen elämässä. Vaikka vanhempien välinen suhde katkeaisi, ei vanhemmuus pääty. Lapset voivat kokea erossa eri asioita ongelmallisina kuin aikuiset. Lapsi voi pitää merkityksellisenä esimerkiksi kuljetuksia harrastuksiin, yhteisiä ajanvieton hetkiä tai lomamatkoja, kun aikuinen voi pohtia tapaamis- oikeuksien järjestelyitä tai omaa hylätyksi tulemisen kokemustaan. Lapsen arjesta huolehtiminen sekä rutiinien ylläpito luo tälle luottamusta vanhempiin ja kokemuksen huolehditaksi tulemisesta. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 40-41). Rutiinit ja tuttuus ovatkin lapselle tärkeitä. Ehjä arki on lasta suojaava tekijä. On lapsen edun mukaista, jos erosta koituu mahdollisimman vähän samanaikaisia käytännön muutoksia, kuten päiväkodin tai koulun vaihtumisia. Lapsi kykenee paremmin selviytymään vanhempiensa erosta, kun arjen rutiinit palaavat ehjiksi. Arjen muuttumisella ennakoitavaksi on eheyttävä vaikutus lapseen. Myös ikätasoinen arki suojaa lasta. Tällöin lapsi saa kasvaa lapsen asemassa tavallista elämää ja saada siihen tukea aikuisilta. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 50-51.) Pysyvät, läheiset ja hyvät ihmissuhteet vanhempien ja sisarusten lisäksi tukevat lapsen selviytymistä erosta. Tällaisia lasta hyödyttäviä ihmissuhteita voi olla esimerkiksi isovanhempien tai lapsen hoitajien ja opettajien kanssa. Myös harrastuksen kautta lapsi voi saada tarvitsemaansa tunnustusta. (Lapsi ja ero n.d. Lapsia suojaavat tekijät.)

Terve omanarvontunne voidaan määritellä lasta suojaavaksi tekijäksi. Omanarvontunne on kokemus ihmisen omasta arvokuudesta itsessään. Erossa lapsen omanarvontunne voi laskea. Niemelän ja Kääriäisen mukaan keho on keskeinen osa minuutta, joten sen koskettaminen voi kasvattaa omanarvontunnetta. Lapset voivatkin hakeutua tavallista enemmän aikuisten syliin, sekä läheisyyteen vanhempien erottua. Toisaalta kosketusta voi olla myös liikaa, jos se on esimerkiksi vanhemman tarpeista lähtöisin. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 53).

Lapsen tulisi saada arvostaa molempaa vanhempaansa näiden erosta huolimatta, jotta lapsen itsetunto ei kokisi kolhua. Vanhempien tulisi välttää toisistaan pahan puhumista, koska kyseessä on lapselle tärkeä henkilö ja tämä voi haitata lapsen itsetunnon tervettä kehitystä. Lapsi rakastaa vanhempiaan ja on näitä kohtaan lojaali, joten vastakkainasettelua ja välien katkaisemista tulisi välttää. Vanhempien tehtävänä on lapsen hyvän suhteen ylläpitäminen ja tukeminen myös toiseen vanhempaan, vaikka tämä olisikin keskinäisien välien takia vaikeaa. Tärkeää olisi myös, että vanhemmat kuuntelisivat hyväksyvästi ja kannustavasti lapsen puhetta toisesta vanhemmasta. Lapsi voi kokea pettävänsä yhden vanhemmistaan, jos rakastaa myös toista. Lupa rakastaa ja puhua avoimesti molemmista vanhemmista tuo lapselle turvaa ja hyvinvointia. Lapsi voi myös ilmaista loukkaantuneena tai vihaisena toiselle vanhemmistaan, ettei halua nähdä tätä enää. Vanhemman tulisi tällöin osoittaa haluavansa pysyä lapsen elämässä ja jatkaa yhteydenpitoa lapseen. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 70-72). Asumis- ja tapaamisjärjestelyiden olisi hyvä olla selkeitä. Lapsen tulisi tietää kenen luona hän asuu ja milloin on kumman vanhemman luona. Järjestelyiden tulisi olla johdonmukaisia ja ennustettavia, kuitenkin sallien joustavuuden erityistilanteissa, kuten kavereiden syntymäpäivinä, sukujuhlina tai vastaavissa tapauksissa. Vanhempien tulisi myös kunnioittaa lapsen tarvetta ja tahtoa aktiivisesti ylläpitää kaverisuhteita myös yhteisinä viikonloppuina. (Vanhanen 2019, 78.)

Lapsi voi paremmin, jos hänellä on ymmärrys ja johdonmukainen tarina eron syistä ja tulevaisuudesta. Lapsi tarvitsee tähän tarpeeksi tietoa, jolloin vanhemmilla olisi hyvä olla yhtenäinen tarina tapahtuneesta. Näin lapselle voi antaa ymmärrettävän selityksen eron syistä ja seuraamuksista. Eron syitä tulisi selittää lapselle totuudenmukaisesti, selkeästi ja ikätason huomioiden, mutta silti asettamatta kumpaakaan vanhempaan huonoon valoon. Riittävä tieto on lapselle tärkeää, sillä muuten lapsi voi paikata puuttuvaa tietoa mielikuvituksellaan. Lapsi voi esimerkiksi kuvitella olleensa liian rasittava tai vaativa ja pitää itseään syyllisenä eron. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 73-74). Niemelän ja Kääriäisen mukaan selkeä vuorovaikutus on lasta suojaava tekijä. selkeämpi ja suurempi vuorovaikutus on lapselle parempi. Niemelä ja Kääriäinen antavat selkeään aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen yksinkertaisen ohjeen: ”sano lause loppuun - odota vastaus - aloita uusi.” Heidän mukaansa on tavallista, että lapselle esitetään tiheään tahtiin useita kysymyksiä, johtaen lapsen vetäytymiseen ja suurempaan hiljenemiseen. Vuorovaikutus muuttuu huomattavasti, kun annetaan tilaa myös lapsen vastauksille. (Niemelä & Kääriäinen 2008, 51).

Eron myötä lapsella voi herätä useita itseään koskettavia kysymyksiä. Lapsi saattaa pohdita mitä hänelle itselleen tulee tapahtumaan tai voiko toinenkin vanhempi lähteä ja kuka huolehtii hänestä silloin? Lapsella on harvoin ennakkokäsitystä siitä, miten ero todellisuudessa vaikuttaa hänen elämäänsä ja ero muuttuu hänen näkökulmastaan todelliseksi vasta toisen vanhemman lähdettyä. Lapsen eroon valmistelu ja siitä kertominen onkin tärkeää. Lapsen on hyvä olla tietoinen itseään koskettavista muutoksista, mutta vanhempien välisillä parisuhdeongelmilla kuormittamista tulisi välttää. Pienelle lapselle riittää, jos hänelle kerrotaan vanhempien asuvan erillään, mutta kummankin viettävän hänen kanssaan paljon aikaa ja pitävät hänestä huolen. (Vanhemman opas – tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 22-23.) Erosta olisi hyvä kertoa lapselle vasta silloin, kun käytännön järjestelyt ja suunnitelmat on päätetty. Tällöin lapsen kysymyksiin ja mieltä askarruttaviin asioihin voidaan vastata, sekä lapselle voidaan tarjota selkeä tulevaisuuden suunnitelma. Vanhempien olisi paras kertoa erosta yhdessä ja lapselle ymmärrettävällä tavalla. (Poijula 2016, 265.) Päiväkoti-ikäiselle lapselle erosta ei tulisi kertoa kahta viikkoa aikaisemmin ennen varsinaista eroamista. Kertomistilanne tulisi olla rauhallinen siten, ettei lapsella ole esimerkiksi harrastustoimintaa tai kavereiden tapaamisia jälkeensä. Lapselle olisi myös hyvä kertoa syy vanhempien erolle, jottei hän erehdy syyttämään itseään. Vanhemmat voivat kertoa esimerkiksi heidän välisensä rakkauden loppuneen, mutta ettei se johtunut lapsesta. (Lapsi ja ero n.d.)

5 Päivähoidon tuen keinot erotilanteissa

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka (Varhaiskasvatustilaki 540/2018 § 2). Päivähoidolla, sekä varhaiskasvatuksella yleisesti, on useita tehtäviä. Tavoitteena on tukea ja edistää lasten kokonaisvaltaista kasvun, oppimisen ja kehityksen kaarta yhteistyössä vanhempien kanssa. Varhaiskasvatuksen tulisi vahvistaa lasten osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnassa, kuten myös edistää lasten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä. Varhaiskasvatuksen tulisi lisäksi tukea vanhempia heidän kasvatustyössään ja edesauttaa heidän osallistumistaan opiskeluun sekä työelämään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 14.)

5.1 Varhaiskasvatuksen tuki ja menetelmät

Varhaiskasvatuksella on useita keinoja lapsen tukemiseksi. Tuen antamisen keinot ja menetelmät valitaan ja mukautetaan vastaamaan lapsen yksilöllisiä tarpeita. Varhaiskasvatuksen tarjoama tuki voi olla lapsen tarpeiden mukaisesti lyhytaikaista tai säännöllistä ja useita tuen muotoja hyödyntävää. Tuki voi koostua pedagogista, rakenteellista ja muista hyvinvointia tukevista ratkaisuista. Pedagogisiin järjestelyihin kuuluu muun muassa lapsikohtainen ohjaaminen, apuvälineiden ja teknologian hyödyntäminen, sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki. Pedagogisia järjestelyjä voi olla myös erilaisten kuvien ja viittomien hyödyntäminen, kuten muutkin kommunikoinnin tai kielen tukemisen keinot. Rakenteellisiin järjestelyihin kuuluu esimerkiksi ryhmien koon muuttaminen, henkilökunnan mitoituksen muuttaminen ja rakenteiden muuttaminen. Muita hyvinvointia tukevia järjestelyitä ovat muun muassa muiden sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten hyödyntäminen ja heiltä saatu konsultaatio sekä ohjaus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 56-57.)

5.2 Tuki eroperheen lapselle

Ero on lapsen sopeutumiskyvylle iso muutos, joten arjen ei tulisi olla kovinkaan raskas lapselle eron jälkeen. Lasta tukee pysyvyys. Arkea ja asumista pohtiessa olisi hyvä pyrkiä lapselle tuttuun ja turvalliseen. Päiväkoti ja kaverit olisi hyvä pysyä samana. Ihanteellisessa tapauksessa lapsen arki muuttuu vain hieman eron myötä. Vanhempien tulisi tiedottaa päiväkodin henkilökuntaa ja muita lapsen elämässä toimivia aikuisia erosta ja siitä seuraavista järjestelyistä. Näin lapsen lähellä toimivat aikuiset voivat antaa tarvittaessa tukeaan ja ymmärtämään lapsen mahdollisesti muuttuvaa käytöstä. Ei tulisi jättää lapsen tehtäväksi tiedottaa aikuisia perheessä tapahtuneesta muutoksesta ja erosta. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 77.)

Lapsi voi oirehtia vanhempien erosta monin tavoin. Keskeistä on tunnistaa muutokset lapsen olemuksessa ja käytöksessä. Oireilu esimerkiksi sääntöjen rikkomisena tai näpistelynä voivat olla keinoja lapselle viestiä pahaan oloaan. Oireet tulisi ottaa vakavasti ja lasta rohkaista ilmaisemaan tarkasti pahan olonsa syyt. (Mäkijärvi 2014, 29-30.) Tunteista ja ajatuksista puhumiseen kannustaminen on tärkeää silloinkin, kun vanhemmat eivät kykene niitä itse lapselta vastaanottamaan. Tällöin kuulijana voi toimia joku muu aikuinen, joka on objektiivinen ja puolueeton. (Fisher 1992, 213.) Lapsen surressa esi-

merkiksi itkemällä, on tavallista, että vanhempi pyrkii rauhoitteluun lasta. Lapsi ei välttämättä kuitenkaan tarvitse niinkään rauhoittelua, vaan tunteidensa hyväksyntää. Lapselle tulisi antaa tilaa ilmaista tunteitaan. (Fisher 1992, 133). Väestöliitto ohjeistaa lapsen tunteita kohdatessa tunteiden kuuntelemisen, tunnistamisen ja sallimisen lisäksi nimeämään etenkin pienten lasten tunteita. Lasta tulisi myös tukea vähitellen ratkaisemaan haasteensa ja tarpeen tullen lapsen käyttäytymistä tulisi rajoittaa. (Lapset ja ero, vanhemmuus ja ero.) Lasten tunteiden käsitteleminen on tavallisesti pitkäkestoisempaa kuin aikuiset luulevat. Myös opettajien ja muiden vastaavien aikuisten olisi hyvä ymmärtää lapsen reaktioiden mahdollinen pitkäkestoisuus. Lapset eivät aina ilmaise suruaan tai muita tunteitaan puheen kautta. Lapsen käytöksen muuttumista on hyvä seurata ja reagoida siihen esimerkiksi lohduttamalla. Lasta voi pyrkiä tulkitsemaan seuraamalla tämän leikkimistä, äänenpainoa, katseita ja sosiaalista kanssakäymistä kavereiden kanssa. Lapselta voi myös kysyä suoraan hänen voinnistaan ja painaako jotkin ajatukset häntä. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 81-83.) Lapsi tarvitsee aikuiselta aikaa ja tukea eron herättämien tunteiden käsittelyyn. Joskus lapsen kokemat tunteet ja reaktiot voivat kuitenkin näyttäytyä vasta pitkän ajan kuluttua itse erosta, jolloin voi olla vaikeaa tunnistaa syyn yhteys. Arjen tutut rutiinit tukevat lasta, kuten myös tutut esineet ja lelut. (Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 24-25.)

Lapsen tunteiden käsittelyn apuna voidaan hyödyntää satukirjoja. Niemelän ja Lehtosen mukaan sadut ovat tapa lähestyä eroa. Lapsille sadut voivat antaa väylän käsitellä erilaisia tunteita, sekä ne toimivat lohduttavina. Saduilla voidaan käsitellä symbolisen etäisyyden kautta ikäviä asioita, joista lapset eivät välttämättä halua itse puhua suoraan. (2007, 5.) Terapeuttisena pidettävät kirjat pyrkivät auttamaan lasta käsittelemään sekä vähentämään tunne-elämän vaikeuksia. Lapsi hyötyy saduista, jotka voivat auttaa tietyissä tilanteissa. Tällaisia satuja voikin hyödyntää päiväkodissa, vaikkei siellä terapiaa toteutetakaan. Terapeuttiset sadut pitävät sisällään asioita, joiden pyrkimyksenä on koskettaa lasta tunnetasolla. Lapsi voi samaistumisen kautta löytää yhtäläisyyksiä sadun hahmojen ja omien kokemustensa välillä. Sadun hahmojen löytäessä ratkaisuja ongelmiinsa, lapsi voi saada toivoa omaan tilanteeseensa. Lapsen ajattelun toivotaan ajan myötä muuttuvan ja surun vähenevän. (Ylönen 2000: 62-63.) Myös monet taidelähtöiset menetelmät voivat olla hyödyllisiä tunteiden käsittelyssä. Känkäsen (2019) mukaan taidelähtöisillä menetelmillä voidaan rikastuttaa arkista kanssakäymistä, sekä saada aistit ja mieli liikkeeseen. Menetelmillä voidaan myös houkuttaa esiin lapsen tunteita ja kokemuksia. Kuvataide, tanssi, musiikki ja teatteri ovat esimerkkejä taiteellisesta toiminnasta,

jotka tarjoavat metaforisen suojan ja symbolisen etäisyyden ilmaisulle. Lapsen kyky ilmaista tunteitaan on tälle suojaava tekijä. Taide voi lisäksi auttaa vahvuuksien tunnistamisessa sekä sosiaalisessa kasvussa ja oppimisessa. (Känkänen 2019.)

Lapsen kanssa työskennellessä on tärkeää rakentaa tämän luottamusta. Luottamuksen rakentamiseen toimii usein mukava yhteinen tekeminen. Päiväkoti-ikäisten lasten kanssa tämä voi olla esimerkiksi yhdessä leikkimistä. Työskentelyssä konkretia on tärkeää lapsen tilanteen ymmärtämiseksi. Viikonloppu aikataulujen ja sukupuiden työstäminen yhdessä lapsen kanssa auttavat ymmärtämään lapsen perheen keskinäisiä suhteita, kuten myös normeja sekä elämäntapoja. Näitä hyödyntämällä voidaan saada myös ymmärrys lapsen suhteista sukuun ja mahdollisista eron aiheuttamista muutoksista näihin suhteisiin. Myös piirroksiset auttavat työntekijän ja lapsen yhteisen ymmärryksen ja kielen löytymisessä. Perhepiirroksiset, sekä lapsen koteihin ja kokemuksiin liittyvät piirroksiset auttavat lasta löytämään sanoja tunteilleen ja kokemuksilleen. (Vanhanen 2019, 79-80.)

Tutkimuksia, kirjallisuutta, kokemustietoa ja asiantuntija lausuntoja on tuotettu vuosikymmenien saatossa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin auttaen ymmärtämään lapsien elämää erotilanteissa. Kaikesta valmiista tiedosta ja ymmärtämisestä huolimatta lapsi on aina yksilö, jonka tilanne on ainutlaatuinen. Tämän vuoksi lasta tulisi aina kuulla ja pyrkiä vastaamaan tämän tarpeisiin, jos toimii vastuuasemassa lapseen nähden. Tämä ei välttämättä ole helppoa, johtuen lapsen yksilöllisen suhtautumistavasta ja haasteellisuudesta ilmaista itseään. Jokainen lapsi kokeekin eron omalla tavallaan. (Mäkijärvi 2014, 122).

5.3 Yhteistyö vanhempien kanssa

Yhteistyö vanhempien kanssa on merkittävää varhaiskasvatuksessa. Yhteistyöllä tavoitellaan vanhempien sekä henkilökunnan yhteistä sitoutumista lapsen kasvun, kehityksen, oppimisen ja terveyden edistämiseksi. Yhteistyössä tulee huomioida lapsi yksilöllisesti, kuten myös perheiden moninaisuudet ja vanhemmuutta sekä huoltajuutta koskevat kysymykset. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34.) Varhaiskasvatuksen ja huoltajien välinen yhteistyön tärkeys korostuu etenkin silloin, kun lapsella ilmenee tuen tarve. Tuen keskeisistä periaatteista ja sen saamisen mahdollisuudesta keskustellaan huoltajan kanssa, sekä sovitaan sen toteuttamisesta ja käytettävistä tuen muodoista. Varhaiskasvatus on heti yhteydessä huoltajaan, jos lapsella ilmenee oppimisen

tai kehityksen haasteita, tai jos henkilökunta huolestuu lapsen hyvinvoinnista. Lapselle tarjottu tuki voi parhaiten päästä tavoitteisiinsa, kun varhaiskasvatus, huoltaja ja lapsi, tämän kehitysvaiheen sallimalla tarkoituksenmukaisella tasolla, toimivat yhteistyössä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 55-56.) Toisin sanoen mitä parempaa varhaiskasvatushenkilökunnan ja perheiden välinen yhteistyö on, sitä paremmat edellytykset on lapsen, vanhemman ja koko perheen tukemiseksi.

Päivähoidon tehtäväksi on asetettu kotien kasvatustyön tukeminen. Vanhemmuuden tukeminen ja vanhempainneuvonta voidaan nähdä asiantuntijalähtöisinä auttamisen menetelminä, joissa perhe lähtökohtaisesti tulkitaan ammattilaisten ohjausta, tukea ja neuvontaa vaativiksi. Kasvatuskumppanuusnäkökulmasta tämä perheen ja kasvatushenkilökunnan välinen suhde muuttuu. Tällöin työntekijä asettuu kasvattajan rinnalle luodakseen kokemuksen vanhemmalle, että henkilökunta toimii lapsen asioissa yhteisymmärryksessä. (Kaskela & Kekkonen 2006, 20.) Kasvatuskumppanuudella pyritään tunnistamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lapsen erityisen tuen tarve, tukemaan vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, täydentämään vanhemman omaamaa tietoa kasvattajan näkökulmasta, luoda vanhemmalle luottamusta ja turvallisuuden tunnetta lapsestaan, kuulemaan lasta kokonaisvaltaisesti ja osallistuttamaan vanhempia. (Kaskela & Kekkonen 2006, 17-27.) Lapsen käytös voi muuttua päiväkodissa vanhempien eron seurauksena. Henkilökunnan on helpompi ymmärtää ja tukea käytökseltään muutunutta lasta, jos vanhemmat tiedottavat kasvatushenkilökuntaa perheen erotilanteesta. Näin perheen asioista tiedottaminen ei myöskään jää lapsen tehtäväksi. (Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009, 25.) Kasvatuskumppanuus mallin mukainen yhteistyösuhde sekä vuorovaikutuksellisuus vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan välillä toimivat tällöin varhaisessa vaiheessa lasta tukevana keinona.

Kun lapsi oireilee erosta, on Vanhasen (2019) mukaan työskentelyn tavoitteena tiedottaa vanhempia asioista, joihin lapsen on vaikea sopeutua. Vanhempien on helpompi toimia lapsen edun mukaisesti, kun he ymmärtävät lapsen kokemusta paremmin. Eron jälkeen molemmat vanhemmat usein muuttavat ainakin jonkin verran tapaansa huolehtia lapsesta ja luovat omat elämäntapansa uusissa kodeissa. Lapsen on helpompi sopeutua kahteen kotiin, jos tämä kokee vanhempiansa kunnioittavan toisiaan. (Vanhanen 2019, 75.)

Päivähoidon henkilökunnan toiminta voi tuottaa ongelmia, jos henkilökunta osallistuu vanhempien välisiin riitoihin tai asettuu jommankumman vanhemman puolelle tai vastaan. Haasteita voi tuottaa myös se, jos henkilökunta ei ole perillä ajankohtaisesta lainsäädännöstä lasten huollosta ja tapaamisoikeuksista. Yhteishuollossa olevia vanhempia tulee tiedottaa molempia lapseen liittyvistä asioista ja päivähoidon tapahtumista. (Mäki-järvi 2014, 49.)

6 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöni prosessi alkoi keväällä 2019. Alustava ajatukseni ja kiinnostukseni kohde oli perehtyä yksinhuoltajuuteen ja eroon. Lähestyin sähköpostitse useita päiväkoteja kyseisen kiinnostaisiko työyhteistyötahona toimiminen näiden teemojen pohjalta. Vantaan Hiekkaharjulla sijaitsevasta Pilke päiväkotikiinistä osoitettiin kiinnostusta kyseisiin aiheisiin. Sovimme yhdessä päiväkodin johtajan kanssa tapaamisen päiväkodille pohtiaksemme ja määrittäksämme opinnäytetyön tavoitteet ja sisällön.

Päiväkodin johtaja osoitti tapaamisessamme kiinnostusta etenkin eroteemaan, sen ollessa ajankohtainen kaniinissa useamman lapsen vanhempien eron myötä lyhyellä aikavälillä. Johtaja kuitenkin painotti, että heidän puolestaan minulla olisi opinnäytetyölle melko vapaat kädet. Keskustelun myötä syntyi ajatus oppaasta päiväkodin varhaiskasvattajille, mikä auttaisi käsittelemään vanhempien eroa lasten kanssa.

Ensimmäisessä opinnäytetyöseminaarissa opinnäytetyöni idea vakiintui. Keskustelussa ohjaavien opettajien kanssa päädyin tavoitteeseen toteuttaa toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena varhaiskasvattajille oppaan eroperheiden lasten tukemiseksi. Olin ehtinyt aloittamaan kirjallisuuskatsauksen yksinhuoltajuus teemasta, mutta opinnäytetyöseminaarissa päätin rajata aiheen pois. Ilmoitin päiväkotikiinille vakiintuneesta aiheestani luoda opinnäytetyönäni ammattilaisen oppaan kasvattajille, jonka tarkoituksena olisi auttaa tukemaan vanhempien eron kokeneita lapsia.

Aloitin työstämään opinnäytetyöni teoriapohjaa huhtikuun loppupuoliskolla. Suuri osa käyttämästäni teoriasta oli alan asiantuntijoiden kirjallisuutta, oppaita ja tutkimuksia, sekä keskeisiä verkkolähteitä ja lakitekstejä. Sovin myös päiväkotikiinin henkilökunnan kanssa tapaamisen, jossa he pääsisivät määrittelemään toiveitaan oppaan sisällöstä. Tapaamisessa määrittelimme oppaan sisällölliset tavoitteet ja sille asetetut toiveet. Tämän lisäksi asetimme tavoitteeksi oppaan valmistumisen syyskuuhun mennessä.

Päiväkoti Kaniinin kuulemisen jälkeen jatkoin teoriapohjan rakentamista, mutta aloin keskittyä sellaisen teoratiedon keräämiseen, jonka uskoin olevan sovellettavissa lopullisessa oppaassa. Yritin rakentaa mahdollisimman kattavan rungon toiseen opinnäytetyöseminaariin mennessä. Aikaresurssien vähydestä johtuen tietoperustani oli kuitenkin vielä tällöin varsin vähäinen. Opinnäytetyöseminaarissa käydyn keskustelun myötä päädyin keräämään lisää teoriaa eroteemasta. Keskustelusta nousi muitakin hyviä ideoita, kuten, kuten oppaan näyttäminen päiväkodissa ennen lopullista versiota palautteen ja kehittämisehdotusten keräämiseksi, sekä huomioimiseksi. Toukokuun lopulla aloitin hiljalleen kokoamaan teoriapohjastani itse opasta. Jatkoin oppaan ja teoriapohjan vuorokaista rakentamista kesäkuun loppuun saakka. Tutustuin lisäksi useisiin eroperheiden haasteisiin vastaaviin palveluihin ja eroa käsitteleviin lasten satukirjoihin, joista loin listat oppaaseen. Kiireiden ja opinnäytetyön haasteellisuuden takia huomasin pian, että en ollut todennäköisesti saamassa lopullista valmista opasta koottua syyskuuhun mennessä. Ilmoitin päiväkotikaniinin johtajalle, että saisin ensimmäisen alustavan version oppaasta heille näytille elokuun puolella.

Elokuun alussa aloitin aktiivisemmän työvaiheen ja keskityin etenkin oppaan työstämiseen. Muutamia viikkoja myöhemmin vein ensimmäisen version oppaasta päiväkotikaniiniin näytille ja sovimme henkilökunnan kokoavan näkemyksiään, palautettaan ja kehitystoiveitaan oppaalle. Oppaani sisälsi tässä vaiheessa pitkälti sen informaation, jonka suunnittelin lopulliseen työhön sisältyvän. Painotin kuitenkin, että tulisin joka tapauksessa hiomaan opasta paremmaksi, vaikka henkilökunta olisikin informatiiviseen sisältöön tyytyväinen. Palautteen ja kehitysideoiden myötä palasin oppaan hiomiseen lopulliseen muotoonsa ja uuden teoratiedon keräämiseen tämän tavoitteen tukemiseksi. Keskityin Kaniinin kasvattajien palautteen mukaisesti kokoamaan oppaaseen enemmän konkreettisia esimerkkejä ja keinoja lapsen tukemiseksi.

Loppuvuodella 2019 viimeistelin oppaan tekstiasua, jäsentelin oppaan lopullista rakennetta, kokosin lähde- ja sisällysluettelon, sekä tein viimeiset muutokset informaatioisältöön. Oppaan viimeistelyksi käytin aikaa myös sen visuaalisiin ominaisuuksiin ja teetätin oppaalle kansikuvan. Sain joulukuussa 2019 valmiiksi ja lähetettyä päiväkotikaniinille opinnäytetyöni lopullisen tuotoksen: *Lapsen tukeminen vanhempien erotessa - Opas päiväkotikaniinin varhaiskasvattajille* (Liite 1). Lähetin oppaan pdf-tiedostona ja toimitin tulostetun paperisen version päiväkodin johtajalle, jonka kanssa kävin vielä läpi oppaan sisältöä ja tekemiäni muutoksia. Tammikuussa 2020 keräsin vielä päiväkotikaniinin palautetta oppaasta.

7 Opinnäytetyön tavoitteet ja toteutus

Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas, *Lapsen tukeminen vanhempien erotessa* (Liite 1), on suunnattu päiväkotiki Kaniinin kasvatushenkilökunnalle tarkoituksena avustaa heidän työskentelyänsä vanhempien eron kokeneen lasten tukemiseksi. Tarkoitukseni oli tuottaa opas, jolla olisi käytännöllistä hyötyä päiväkodin varhaiskasvattajille ja joka helpottaisi heidän kasvatustyötään. Opas tehtiin yhteistyössä varhaiskasvattajien kanssa. Oppaan sisällön muodostumiseen vaikutti varhaiskasvattajien toiveet ja teoretietoon perehtymisen perusteella tekemät omat valintani.

7.1 Päiväkotiki Kaniinin kuuleminen

Opinnäytetyöni tuotoksen keskeisenä tavoitteena oli vastata Kaniinin kasvatushenkilökunnan kokemaan tarpeeseen saada konkreettinen apuväline, ammattilaisenopas, lasten tukemiseksi erotilanteissa. Oppaan tavoitteiden muodostuessa kasvattajien toiveiden pohjalta, pyrin kuulemaan heidän näkemyksiään oppaan sisällöstä prosessin kaikissa vaiheissa. Toteutin Kaniinin henkilökunnan kuulemisen kahdella erillisellä keralla; ensimmäisellä kerralla määrittelimme tavoitteet oppaalle ja toisella vastaanotin palautetta ja parantelu ehdotuksia oppaan alustavasta versiosta.

7.1.1 Erooppaan sisällön määrittely

Kävin haastattelemassa päiväkotiki Kaniinin henkilökuntaa huhtikuussa 2019 tarkoitukseni kerätä heidän toiveitaan opinnäytetyöni tuotoksen, ammattilaisenoppaan, sisällöstä. Keskusteluun osallistui kaksi lastenhoitajaa, lastentarhanopettaja ja päiväkodin johtaja.

Kasvatushenkilökunnan toiveena oli saada listausta erilaisista valmiista materiaaleista, kuten kirjoista, korteista tai draamasta, joita voisi hyödyntää eron käsittelyssä lapsen kanssa. Hyvien ja laadukkaiden materiaalien itsenäinen kaivaminen ja toiminnan suunnittelu koettiin aikaa vieväksi, joten valmis materiaalista nousi keskustelussa keskeiseksi toiveeksi.

Tämän ohella henkilökuntaa kiinnosti etenkin lapsen kuuleminen: miten tunnistaa oireita, kuinka käsitellä erilaisia tunteita, kuinka ottaa ero puheeksi lapsen kanssa. Varhaiskas-

vattajien mukaan myös eräältä päiväkodin lapsen perheeltä oli noussut toive, että Kaniinissa kiinnitettäisiin huomiota etenkin tunteiden käsittelyyn. Keskeisenä toiveena oli myös sisältää oppaaseen teoriaa eron vaikutuksista lapseen ikätasoisesti.

Kysyin keskustelun aikana, että kokisivatko he hyödylliseksi materiaalin vanhempien tukemisen keinoista. Henkilökunta osoitti kiinnostusta teemaa kohtaan. Keskeisenä toiveena oli käsitellä aiheen puheeksi ottamista eronneiden vanhempien kanssa. Lisäksi ajatuksia nousi listaukset valmiista materiaaleista ja mahdollisesti hyödyllisistä palveluista, joista vanhempia voisi tiedottaa. Kasvattajat näkivät myös tärkeäksi vanhempien välisten järjestelyjen tukemisen ja niistä puhumisen lapselle. Viimeisimpänä ajatuksena henkilökunnalta nousi toive lainsäädännöllisestä tiedosta ja käytännön ohjeistukset toimintaperiaatteisiin ja mahdollisiin haastaviin tilanteisiin (esim. vanhempi vaikuttaa uhkaavalta tai hänelle ei voida luovuttaa lasta).

Keskustelun päätteeksi sanoitin yhteenvetoa keskustelusta nousseista ideoista ja toiveista yhdessä henkilökunnan kanssa. Päädyimme tavoitteeseen, jossa tuottaisin noin 10-15 sivuisen oppaan. Oppaan tarkoituksena olisi sisältää tiivistettyä teoretietoa eron liittyvistä aiheista, kuten minkälaisia vaikutuksia ero voi aiheuttaa lapsessa ikätaso huomioiden ja kuinka tunnistaa näitä oireita. Lisäksi opas sisältäisi käytännön ohjeita ja vinkkejä, kuinka aihetta voisi käsitellä päivähoidon varhaiskasvattajan roolissa. Sisältöön kuuluisi myös listausta erilaisista materiaaleista, joita voisi hyödyntää käsitellessä aihetta lasten, sekä vanhempien kanssa, kuten myös listausta erilaisista erohaasteisiin vastaavista palveluista.

7.1.2 Toiveiden täsmentäminen ja palaute

Annoin päiväkotikiin Kaniiniin alustavan oppaan elokuussa 2019 henkilökunnan arvioitavaksi ja mahdollisten muutosten mahdollistamiseksi. Opas ei ollut tässä vaiheessa vielä täysin valmis, mutta se sisälsi pitkälti sen teoreettisen sisällön, mikä tarkoitukseni oli lopullisessa tuotoksessa esittää. Sain palautetta alustavasta oppaasta muutamia viikkoja myöhemmin sähköpostin muodossa. Opas koettiin toimivasti rajatuksi ja sisällöltään pitkälti toivotun kaltaiseksi. Kasvattajat olivat lisäksi koonneet muutamia vinkkejä ja toiveita oppaan paranteluksi.

Kaniinin kasvattajat nostivat esille mahdollisuuden lisätä oppaaseen teoriaa kiintymyssuhteesta vanhemman ja lapsen välillä eron jälkeen. Oppaaseen ehdotettiin lisäksi lisää

konkreettisuutta, kuten suoranaisia menetelmiä tunteiden käsittelyyn ja lapsen kuulemiseen. Myös vanhempien tukemiseen toivottiin lisäyksiä. Palautteessa pohdittiin esimerkiksi voisiko oppaaseen liittää vinkkejä eroperheen kohtaamisesta tai suositeltavasta tavasta kertoa lapselle erosta.

7.2 Opinnäytetyön tuotos - Ero-opas varhaiskasvattajille

Opas on kokonaisuudessaan 16-sivuinen. Oppaaseen sisältyy kansisivu otsikoineen ja kuvineen, sekä sivun 2 sisällysluettelo. Sivulla 3 on johdanto tyyppinen teksti *Vanhempien ero ja pieni lapsi*. Oppaan varsinainen tieto- ja lapsen tukemiseen ohjeistava osuus on koottu sivuille 4 - 14 neljän pääluvun sisälle: (1) *Päiväkoti-ikäisten tyypilliset reaktiot*, (2) *Mikä auttaa? Kuinka tuen lasta?*, (3) *Vanhemmille Tukea* ja (4) *Lisämateriaalit*. Jokaisen pääluvun alle on kirjoitettu useampi alaotsikko. Viimeisenä opas sisältää lähdeluettelon sivulla 16.

7.2.1 Oppaan sisältö

Oppaan informatiivinen sisältö alkaa lyhyellä johdantotekstillä ”*Vanhempien ero ja pieni lapsi*”, jolla pyrin luomaan tiivistetyn, mutta selkeän kuvan vanhempien eron vaikutuksista ja merkityksistä päiväkotikäisen lapsen näkökulmasta. Teksti käsittelee lyhyesti eron mahdollisia riskejä lapsen kehitykselle, mutta painottaa myös toiveikasta näkökulmaa ja sitä, että suurin osa eroperheiden lapsista sopeutuu muutokseen hyvin (Lapset ja ero n.d.). Pyrin tekstillä myös painottamaan päiväkodin ja kasvattajien potentiaalia olla vanhempien erossa lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja sopeutumista rakentava merkittävä positiivinen tekijä. Tekstin lopussa on lyhyt selostus oppaan tavoitteista ja käyttötarkoituksesta. Lopussa myös kerrotaan oppaan olevan toiminnallisen opinnäytetyöni tuotos.

Oppaan seuraava luku ”*Päiväkoti-ikäisten tyypilliset reaktiot*” listaa eron mahdollisia vaikutuksia päiväkotikäiseen lapseen ja kuinka lapsen käyttäytyminen voi muuttua sen seurauksena. Tietoa on myös jaoteltuna tarkemmin ikäluokittain: 0 - 1.5 vuotiaiden, 1.5 - 3 vuotiaiden ja 3 - 6 vuotiaiden tyypillisiin reaktioihin ja minkälaiset tuen keinot ovat tarkoituksenmukaisempia näille tietyille ikäryhmille. Tarkoitukseni oli tiivistää oppaaseen lyhyeen ja selkeään muotoon varhaiskasvattajan näkökulmasta keskeinen tieto siitä, millä tavoin ero tyypillisesti näyttäytyy lapsessa taikka minkälaisia muutoksia käytöksessä voi olla odotettavissa. Luku käsittelee myös lapsen monenlaisia tunteita, joita vanhempien eron seurauksena pienessä lapsessa tyypillisesti esiintyy. Mielestäni kyseinen

luku tarjoaa varhaiskasvattajien näkökulmasta keskeisintä tietoa eroteemasta, sillä lapsen kehitysvaiheet vaikuttavat huomattavasti vanhempien eron vaikutuksiin ja siihen, mihin asioihin tulisi lasta tukiessaan erityisesti kiinnittää huomiota (ks. Kianmaa 2008: 101-104). Päiväkoti kaniinin varhaiskasvattajat olivat toivoneet kyseistä informaatiota käsittelevää osiota oppaaseen, joten se oli ilmiselvä valinta tuotokseen.

Toisessa luvussa opas käsittelee lasta tukevia tekijöitä vanhempien erossa, sekä keinoja tukea lasta tarkoituksenmukaisesti. Valitsin luvun nimeksi ”*Mikä auttaa? Kuinka tuen lasta?*” Tiivistin lapsen tukemisen mielestäni keskeisempien teemojen alle, joihin kuuluvat oireiden tunnistaminen, lapsen tilanteeseen perehtyminen, tunteiden ja huolien kunnioittaminen, tunteiden käsittely, lapselle tuttujen asioiden säilyttäminen ja selkeyden varmistaminen. Teoreettiseen tietoperustaan perehtymisen ja sen luomisen myötä juuri nämä teemat näyttäytyivät minulle keskeisimpinä asioina huomioidessa päivähoitoikäisten lasten tarpeita päiväkotiympäristössä. Päiväkoti Kaniinin kasvattajat olivat toivoneet lisäksi konkreettisia vinkkejä keinoista käsitellä lapsen vaikeita tunteita, joten kokosin kahdeksan käytännön menetelmää, joita voi hyödyntää esimerkiksi päiväkodin ohjaustuokioilla. Valitsin menetelmistä seitsemän Heli Pruukin (2017, 150-164) *Lapsen erokirja* -luvusta, joita muokkasin varhaiskasvatusympäristöön sopiviksi. Viimeisen menetelmistä valitsin Tunnetyökaluja Tilli Toukan tapaan -oppaasta (2016), jonka muokkasin myös varhaiskasvatuskontekstiin sopivammaksi. Kaikki valitsemani menetelmät ovat alkupe-
räisissä muodoissaan tarkoitettu lapsille ja nuorille vanhempien eron liittyvien vaikeuksien käsittelemiseksi. Valitsemani menetelmät olivat myös pääsääntöisesti taidelähtöisiä. Känkäsen mukaan taidelähtöiset menetelmät voivat auttaa kokemuksien ja tunteiden esiin houkuttelussa, sekä ne tarjoavat turvallisen etäisyyden ilmaisulle (Känkänen 2019). Luvun viimeisellä sivulla on tiivistelmä luvussa käsiteltyjen lapsen tukemisen keinojen keskeisestä sisällöstä. Koin sivun lisäämisen tärkeäksi, sillä luku sisältää tiivistelmän lisäksi neljä sivua tekstiä, josta voi olla vaikea sisäistää oleellinen tieto pintapuolisen perehtymisen myötä. Tiivistelmän on tarkoitus toimia yhteenvetona tekstille, joka helpottaa lukijaa sisäistämään keskeisen informaation. Uskoin kappaleen myös tekevän oppaasta tarkoituksenmukaisemman ja helppolukuisemman työkalun varhaiskasvattajille.

Oppaan kolmas luku käsittelee vanhempien tukemista. Otsikoin tämän luvun nimellä ”Vanhemmille tukea”. Koin jo suunnitteluvaiheessa vanhempien tukemisen teeman erittäin tärkeäksi osaksi sisällyttää oppaaseen, vaikka aiheen voisi argumentoida olevan epäolennainen päivähoidon varhaiskasvattajien näkökulmasta. Teoriatietoon perehtymi-

sen ja tietoperustan luomisen myötä minulle kuitenkin vahvistui käsitys siitä, että vanhempien tarkoituksenmukaisen toiminnan, hyvinvoinnin ja vanhemmuuden tukeminen voi olla tehokkain keino lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveen kehityksen takaamiseksi pitkällä aikavälillä. Lasten eläessä osana eronnutta perhettä ja kärsiessä vanhempien välisistä ristiriidoista, olisi myös heidän etunsa, jos vanhemmat saisivat tarvittavaa tukea erohaasteisiin. Poijulan (2016, 270) mukaan säännöllinen yhteys ja hyvä suhde molempiin vanhempiin auttavat lasta selviytymään erosta parhaiten. Onkin mielestäni perusteltua väittää, että varhaiskasvattajilla olisi hyvä olla tietoa erohaasteisiin vastaavista palveluista ja materiaaleista, joilla tukea myös vanhempaa. Vanhempien tukemisen voisikin nähdä lasten tukemiseksi. Vaikka varhaiskasvattajilla voikin olla suuri merkitys lapsen eroon sopeutumisessa, ovat toimintakykyiset ja hyvinvoivat vanhemmat varmasti merkittävämpiä. Kokosinkin oppaaseen informaatiota päivähoiton kontekstiin sopivista keinoista, jotka voivat edistää vanhempien hyvinvointia ja näin välillisesti myös lasten hyvinvointia. Tiivistin vanhempien tukemisen kahteen keskeiseen teemaan: tiiviin yhteistyön rakentamiseen ja vanhempien tiedottamiseen. Koin nämä teemat keskeisiksi nimenomaan päivähoiton varhaiskasvattajan näkökulmasta. Työn luonteen mukaisesti varhaiskasvattajilla ei ole erityisen paljon aikaa vanhempien kohtaamiseen, eikä varsinkaan varsinaiseen eroauttamistyöhön. Tämän vuoksi hyvät vuorovaikutussuhteisiin panostaminen antaa parhaimman mahdollisuuden jakaa vastavuoroisesti tietoa ja huomioita lapsen hyvinvoinnista sekä mahdollisista muutoksista käyttäytymisessä. Vanhemmilta saatu tieto auttaa myös kasvattajia toimimaan tarkoituksenmukaisemmin lapsen parhaaksi. Varsinainen vanhempien tukeminen tiivistyy oppaassa lapsen kasvatuksellisisissa asioissa neuvomiseen ja asiantuntija-apuun ohjaamiseen. Lisäsin lukuun Kaniinin kasvattajien toiveesta alaotsikon ”Erosta lapselle kertominen” joka pitää sisällään tiiviin informaatiopakettien keskeisistä asioista, joita vanhempien olisi hyvä ottaa huomioon kertoessaan erosta päiväkotikäiselle lapselle. Aihe ei ole varhaiskasvattajille itsessään kovin keskeinen, mutta neuvot voi jakaa asiaa pohtiville vanhemmille. Osa Kaniinin lasten vanhemmista olivat kyselleet varhaiskasvattajilta neuvoja erosta lapsen kanssa puhumiseen, joten tekstin lisääminen oppaaseen tuntui tarkoituksenmukaiselta.

Oppaan neljäs ja viimeinen luku ”Lisämateriaalit” sisältää listoja erilaisista erosta selviämiseen tukevista materiaaleista ja auttavista tahoista. Tällaisten apumateriaalien valmiit listat kuuluivat alusta lähtien Kaniinin varhaiskasvattajien keskeisiin toiveisiin. Kasvattajien ajatuksena oli saada aikaa säästävää tapaa löytää helposti tukimateriaaleja ja tietoja avun tarjoajista, joista voisi perheille tiedottaa tarvittaessa. Ensimmäinen lista sisältää tietoja eropalveluista, jotka vastaavat monipuolisesti erilaisiin eron haasteisiin ja

tilanteisiin. Eronneilla lasten vanhemmilla on kokonaisuutena tarkasteltuna paljon ongelmia ja haasteita, joten tarvetta ammattiavulle ja sovittelulle löytyy paljon (Kiiski 2012 181). Listaan kuuluu yhteensä kahdeksan eropalveluja tarjoavaa tahoa, sekä lyhyet tiivistelmät niiden sisällöistä ja toiminnoista. Tarkoitukseni oli koota informaatiota, jolla varhaiskasvattaja voi tiedottaa vanhempia erilaisista avun väylistä heidän oman ja koko perheen hyvinvoinnin tukemiseksi. Valitsin listaan palveluita, jotka tarjoavat erossa tukevia palveluita monenlaisiin haasteisiin ja elämäntilanteisiin. Valitsemani palvelut ovat kaikki myös saatavilla päiväkotikiin Kaniinin lähiympäristössä; Vantaalla ja pääkaupunkiseudulla yleisesti. Toinen lista ”kirjallisuutta vanhemmille” sisältää kolme valitsemaani kirjaa, jotka aiheen kirjallisuuteen perehtymisen myötä arvioin hyödyllisimmiksi eronneille lapsiperheen vanhemmille, jotka etsivät keinoja uuteen tilanteeseen sopeutumiseen. Kolmas ja viimeinen listaus sisältää eroa käsitteleviä lasten satukirjoja. Sadut ovat yksi tapa käsitellä eroa ja sen tuottamia tunteita ikätasoisesti. Saduilla on myös lohduttava vaikutus. (Niemelä & Lehtonen 2007: 5.) Perehdyin useaan eroa käsittelevään kuvakirjaan, joista valitsin mielestäni päiväkotikiin ikäisille tarkoituksenmukaisimmat kirjat. Listalle rajautui yhteensä yhdeksän satukirjaa. Kirjoitin myös listalle jokaisesta satukirjasta lyhyen kuvauksen sen sisällöstä ja käsittelemistä teemoista.

7.2.2 Rajaukset

Kohderyhmä oli keskeinen tekijä, joka vaikutti oppaan sisältöön ja tekstiin tehtyihin valintoihin. Pysin huomioimaan kohderyhmän suunnitellessani ja valmistaessani lopullista tuotosta, jotta opas huomioisi ja vastaisi mahdollisimman hyvin päiväkodin kasvatushenkilökunnan tarpeisiin. Päiväkodin henkilöstönä voi toimia usealla nimikkeellä ja koulustaustalla. Tehtävänimikkeitä ovat päiväkodin johtaja, varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen sosionomi, varhaiskasvatuksen lastenhoitaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Varhaiskasvatuksen lastenhoitajaa lukuun ottamatta kaikkien nimikkeiden kelpoisuusvaatimus on vähintään korkeakoulututkinto. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Lopullisen oppaan ulkopuolelle jäi paljon informaatiota erosta, sen vaikutuksista ja mahdollisista avun keinoista. Tein pääosin rajaukseni hyödyntäen kahta apukysymystä: ”Onko tämä tieto oleellista päivähoiton ja varhaiskasvattajan näkökulmasta?” ja ”Onko tämä informaatio esitettävissä selkeässä muodossa, joka sopii helppokäyttöiseen ja tiiviiseen oppaaseen?”. Keskeinen tavoitteeni oli alusta lähtien luoda opas, josta olisi to-

dellista käytännön hyötyä päiväkotikiin Kaniinin varhaiskasvattajille ja täten myös vanhempien eron kokeneille lapsille. Tästä johtuen ylimääräinen ja epäoleellinen informaatio ei kuulunut oppaaseen. En myöskään tahtonut luoda pitkää ja aihetta perinpohjaisesti käsittelevää tekstiä, vaan työkalun varhaiskasvatuksen ammattilaisille, josta olisi helppo poimia tarvitsemansa asiat. Pyrinkin tekemään rajaukseni lopullisen työn laadun varmistamiseksi.

Alkuperäinen suunnitelmani oli sisällyttää oppaaseen oma kappaleensa vanhempien eroa käsittelevistä lainsäädännöistä ja erilaisista sopimuksista. Aiheeseen liittyy paljon informaatiota ja yksityiskohtia, mutta työskentelyprosessini aikana huomasin, että tästä tiedosta vain pieni osa on oleellista varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Ratkaisinkin haasteen lisäämällä lainsäädännöllisesti oleellisen tiedon oppaan kolmanteen pääluokkaan, mutta jätin erillisen luvun kirjoittamatta.

Suunnitelmiini kuului opasta tehdessä lisätä kirjallisuuslistaa, josta varhaiskasvattajat voisivat poimia keskeistä kirjallisuutta eroperheiden lasten tukemisen taitojen vahvistamiseksi. Olin luonut vastaavan listan vanhemmille, jossa nimesin oman arvioni mukaisesti keskeisimpiä teoksia erohaasteiden käsittelyyn. Varhaiskasvattajille tämän kaltaisen listan luominen oli kuitenkin haastavaa. En saanutkaan käsiini juuri laisinkaan kirjallisuutta, jonka olisin kokenut auttavan riittävän spesifisti varhaiskasvattajia tukemaan eroperheitä ja -lapsia. Suurin osa hyödyntämästäni erosta selviämiseen tukevasta kirjallisuudesta onkin suunnattu vanhemmille tai erilaisten toimintaympäristöjen auttajille. Koin kirjallisuuslistan tarjoavan kasvattajille lähinnä laajempaa ymmärrystä eroilmiöstä ja sen seuraamuksista. Mielestäni oppaan lähdeluettelo tarjoaa sellaisenaan vastaavan listauksen, jonka avulla kasvattajat voivat perehdyttää itsensä aiheeseen laajemmin.

Kiintymyssuhteet oli teema, jonka käsittelyä tässä opinnäytetyössä ja opinnäytetyön oppaassa pohdin alusta saakka. Päiväkotikiin Kaniinin varhaiskasvattajatkin olivat ehdottaneet aiheen käsittelyä osana opasta. Päädyin kuitenkin jättämään kiintymyssuhteet pois opinnäytetyöstäni kokonaan. Löysin jonkin verran teoriaa lapsen ja vanhempien välisestä kiintymyssuhteista ja eron vaikutuksista näihin kiintymyssuhteisiin, mutta en kokenut sen liittämistä oppaaseen tarkoituksenmukaiseksi. Koin, että kiintymyssuhteiden lisääminen olisi tuonut lähinnä lisää käsitteitä tuotokseen, mutta ei juurikaan hyödyllistä sisältöä. Arvioni mukaan eron vaikutuksia lapseen ja koko perheeseen onkin selkeämpää käsitellä ilman kiintymyssuhdeteoriaa, joten en osannut kasvattajien toiveen lisäksi perus-

tella aiheen käsittelyä oppaassa. Oppaassa olisi pitänyt avata erilaiset kiintymyssuhdemallit, niiden muodostumisprosessit ja merkitykset lapsen kehitykselle. Rajaamisperiaatteeni ei tätä sallinut, sillä en uskoakseni olisi voinut esittää teoriaa riittävän tiiviissä ja selkeässä muodossa lyhyehkössä oppaassa. Vaihtoehtoisesti olisin voinut olettaa varhaiskasvattajien olevan koulutuksensa perusteella valmiiksi perehtyneitä kiintymyssuhdeteoriaan, sen käsitteistöön, syihin ja merkityksiin, jolloin näitä käsitteitä ei olisi tarvinnut erillisesti avata. Tässäkään tapauksessa en kokisi kiintymyssuhdeteorian havainnollistavan riittävän oleellista näkökulmaa erosta, jota ei voisi muilla keinoin ilmaista selkeämmin.

Kaniinin varhaiskasvattajat olivat lisäksi toivoneet oppaaseen neuvoja eron puheeksi ottamisesta ja ohjeistuksia haastaviin tilanteisiin vanhempien kanssa. Tällainen osio olisi ollut tarkoituksenmukainen ja hyödyllinen lisä oppaaseen, mutta se rajautui pois ajallisten resurssien vuoksi. Aiheen käsittelyyn ja ohjeistusten luomiseen riittäisi todennäköisesti ainesta kokonaisen opinnäytetyön verran.

7.2.3 Oppaan visuaaliset valinnat ja rakenteelliset ratkaisut

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen keskeisiin kriteereihin kuuluvat houkuttelevuus ja selkeys (Vilkka & Airaksinen 2003, 53). Koin tärkeäksi, että lopullinen opas olisi visuaalisesti miellyttävä ja helppolukuinen. Asetin omat väriteemat oppaan jokaiselle pääluvulle (*Luku 1 = sininen, luku 2 = vihreä, luku 3 = oranssi & luku 4 = punainen*). Tarkoitukseni oli helpottaa lukijan lukukokemusta ja eritellä selkeämmin eri aiheet toisistaan hyödyntäen väriteemoja. Oppaan lukujen väritetyt pää- ja väliotsikot lisäksi tekivät oman arvioni mukaan oppaasta miellyttävämmän visuaalisesti.

Päätin lisätä valmiiseen oppaaseen lisäksi kuvan kansisivulle. Suunnittelin ja hahmottelin kuvaa, joka olisi sopiva käsittelemieni aiheiden ja päiväkotikiinon kannalta. Kuvan lopullisen graafisen tuotoksen toteutti Artturi Leppälä. Kansikuva oli mielestäni merkittävä lisä oppaaseen, sillä se herättää paljon enemmän huomiota ja kiinnostusta, kuin pelkästään tyhjä otsikoitu kansisivu. Asettelin myös satukirjallisuuslistan eri teokset omiin laatikkoihinsa ja erittelin perheiden eropalvelulistan eri palvelut vastaavasti. Tarkoitukseni oli näillä lisäyksillä helpottaa listojen käyttöä ja tehdä kokonaisuudesta miellyttävämmän näköisen.

7.3 Arviointi ja luotettavuus

Vilka ja Airaksinen (2003, 53) toteavat, että toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen keskeisimmät kriteerit ovat käytettävyys kohderyhmässä ja -ympäristössä, tuotteen uusi muoto, houkuttelevuus, selkeys, johdonmukaisuus ja informatiivisuus. Kiinnitin erityistä huomiota näihin tekijöihin koko opinnäytetyöprosessini ajan.

Oppaan arvioimiseksi keräsin palautetta päiväkotiki Kaniinin kasvatushenkilökunnalta. Loin palautekyselylomakkeen, jonka lähetin päiväkotiin. Esitin lomakkeessa seuraavat kysymykset: (1) *Tarjoaako opas varhaiskasvattajalle hyödyllistä tietoa vanhempien erosta ja sen vaikutuksista lapseen?* (2) *Koetko oppaan käytännön vinkit ja menetelmät toimiviksi? Hyödyntäisitkö niitä itse työskennellessäsi päiväkodissa?* (3) *Uskotko oppaan tukevan työskentelyäsi? Koetko oppaan hyödylliseksi lapsiperheen eron käsittelyyn päiväkodissa?* (4) *Haluatko jakaa muita huomioita tai palautetta oppaasta?*

Kaniinin varhaiskasvattajat olivat koonneet palautteensa yksittäiselle vastauslomakkeelle. Heidän mukaansa opas tarjoaa tavoitteidensa mukaista hyödyllistä tietoa erosta ja sen vaikutuksista lapseen. Menetelmät ja vinkit koettiin hyviksi ja varhaiskasvattajat uskoivat tulevansa käyttämään niitä. Lisäksi kasvattajat painottivat tulevansa käyttämään oppaassa listattuja kirjoja. Oppaan koettiin myös tukevan Kaniinin varhaiskasvattajien työskentelyä, heillä ollessa oppaalle suuri tarve. Heidän mukaansa opas tarjoaa myös tukea vasukeskusteluihin ja lista erohaasteisiin vastaavista palveluista auttaa oikeisiin palveluihin ohjaamisessa. Muina palautteena varhaiskasvattajat kokivat oppaan selkeästi kootuksi, selkokieleiseksi ja pituuden erinomaiseksi. Lisäksi he mainitsivat oppaan huomioivan eroa monesta eri näkökulmasta, joka koettiin positiiviseksi.

Oppaan arviointiin liittyy myös oppaan luotettavuus. Käytin teoreettisessa tietoperustassani ja oppaassa monipuolisesti lähdekirjallisuutta. Kiinnitin huomiota lähteitteni valmistusajankohtiin, pyrkien mahdollisimman tuoreeseen, mutta kattavaan tietopohjaan. Käytin lähteinäni eron ja tukemiseen liittyviä keskeisiä tilastoja, lakeja, tutkimuksia, kirjoja ja verkkoartikkeleita. Hyödynsin lisäksi useita eron käsittelyyn liittyviä oppaita. Vilkan ja Airaksisen (2003, 72) mukaan lähteiden laatua voi arvioida ajankohtaisuuden, sekä tekijän tunnettavuuden ja tunnustetun asiantuntijuuden perusteella. Keskeiset lähteeni ovat tunnetuilta suomalaisilta eroauttajilta, psykologeilta, terapeuteilta ja psykiatreilta. Olin lisäksi tavoitteellisesti etsinyt mahdollisimman tuoreita lähteitä. Tiedonlähteiden

auktoriteettia voi usein alustavasti arvioida niiden toistuvuudesta julkaisujen lähdeluette-loista ja viittauksissa (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72). Valitsemani tietolähteet toistuvatkin jatkuvasti keskeisinä viittauksina eroa käsittelevän kirjallisuudessa, tai tekijät nostettiin toistuvasti esille eri teosten lähdeluetteloissa.

8 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli koota opas varhaiskasvattajille, joka auttaisi käsittelemään vanhempien eroa lasten kanssa päiväkodissa. Opas oli suunnattu päiväkotikiiniin varhaiskasvattajille ja sen sisällölliset tavoitteet oli määritelty heidän kanssaan. Perehdyin eroa ja lapsen tukemista käsittelevään kirjallisuuteen, minkä pohjalta kokosin kiiniin varhaiskasvattajien toiveiden mukaisen oppaan heille työkaluksi.

Olen kokonaisuudessaan tyytyväinen valmistuneeseen päiväkotikiiniin ero-oppaaseen. Päiväkotikiiniin varhaiskasvattajien palautteen mukaan sain tiivistettyä laajasta teorian pohjalta varhaiskasvattajille olennaisen tiedon lapsen kokemuksista vanhempien erosta ja keinoista tukea tätä päivähoiton kontekstissa. Varhaiskasvattajan työn luonteen puolesta eroauttaminen on tietysti kovin yleisluontoista, varsinkin erotyökentely kun on tähän auttamistyöhön erikoistuneiden tehtävä. Opas kuitenkin sisältää paljon olennaista informaatiota tiiviissä paketissa päiväkotikiiniin eroon liittyvistä haasteista ja tarpeista, joihin kuka tahansa lapselle läheinen ja luotettava aikuinen voi tarjota oman tukensa. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta ja tuen saamisesta lievittää sopeutumisongelmia siitä huolimatta, keneltä tai mistä apu tulee (Pruuki & Sinkkonen 2017: 28). Oppaan konkreettisemmat ohjeistukset taas voivat auttaa varhaiskasvattajia tarjoamaan lapselle keinoja vaikeiden tunteidensa käsittelyyn ja ajan myötä sopeutua eron myötä muuttuneeseen tilanteeseen. Opas tarjoaa lukijalleen informaatiopakettin, joka antaa laajempaa ymmärrystä päiväkotikiiniin lasten vanhempien erosta ja sen merkityksistä. Laajemman ymmärryksen myötä voisi myös olettaa oppaaseen perehtyneen kyvyn kohdata eroperheiden lapset huomioivaisemmin ja ymmärtäväisemmin parantuneen. On kuitenkin mielestäni lähes mahdotonta arvioida, kuinka suuri merkitys aiheeseen perehtyneillä varhaiskasvattajilla on eron kokeneiden lasten kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille ja eron sopeutumiselle pitkällä aikavälillä. Varhaiskasvattajien tavoitteisiin uskon oppaan kuitenkin vastaavaan. Pystyin vastaamaan suurimmaksi osaksi toiveisiin oppaan sisällöstä ja kiiniin saamani palaute oppaasta oli positiivista.

Oppaaseen liittyy tietysti myös haasteita. Vaikka koenkin tuotoksen onnistuneen, en näe opinnäytetyöprosessin sujuneen yhtä hyvin. Yhteistyö Kaniinin kanssa oli mutkatonta ja sain hyvin paljon vapautta työskentelylle, mutta en ollut niin järjestelmällinen, kuin tämän laajuinen tehtävä olisi vaatinut. Olin lähtökohtaisesti aliarvioinut opinnäytetyöprosessin haasteellisuuden. Tämän takia prosessin suunnitelmallisuudessa ja järjestelmällisyydessä oli alusta lähtien parantamisen varaa, jotka kasaantuivat isommiksi ongelmiksi prosessin loppupuoliskolla. Nämä ongelmat tiivistyvät teoreettisen tietoperustan rakenteellisissa haasteissa ja opinnäytetyön valmistumisen viivästymisessä. Järjestelmällisempi työskentely ja selkeämpi visio prosessin alkupuoliskolla olisivat varmasti tukeneet myös lopullista opinnäytetyökokonaisuutta laadullisesti. Tietoperustaa valmistaessani aloin jo hyvin varhaisessa vaiheessa opinnäytetyöprosessia keskittymään eroa käsittelevä tiedon etsimiseen, jonka uskoin olevan sovellettavissa lopullisessa oppaassa. Onkin mahdollista, että olen voinut sivuuttaa muuten oleellista teoriaa, jos en ole kokenut pintapuolisen tarkastelun myötä niiden tarjoavan varhaiskasvattajille työkaluja lapsen vanhempien eron käsittelyyn. Keskityinkin melko paljon sellaisen tiedon keräämiseen, joka itsessään tarjosi hyvin spesifejä keinoja tai näkökulmia lapsen auttamiseksi. Teoreettisen tietoperustan mahdolliset heikkouden heijastuisivat luonnollisesti myös itse oppaaseen.

Päiväkotien varhaiskasvattajille suunnattu opas eroperheiden lasten tukemiseksi on arvioni mukaan merkittävä työkalu. Pienten lasten vanhempien eroaminen on tavallinen ilmiö, jonka vaikutukset näyttäytyvät myös päiväkodeissa, joten varhaiskasvattajilla olisi hyvä olla osaamista ja ymmärrystä aiheen käsittelyyn. Olemassa olevaa tietoa erosta ja sen käsittelemisestä lapsen eduksi on runsaasti, mutta varhaiskasvattajille suunnattua kirjallisuutta tai ohjeistuksia eron käsittelyyn ei kuitenkaan ole lähes laisinkaan, joten tällaisen oppaan tuottaminen voi auttaa kasvattajia suuresti. Ainoa löytämäni suoraan päiväkoteihin suunnattu ero-opas oli Mia Immosen ja Petra Kurosen (2016) toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas eroperheen lapsen tukemiseksi päivähoitossa Joensuussa. Tuotin itse oman oppaani päiväkotia Kaniinin varhaiskasvattajien kanssa yhdessä asetettujen toiveiden ja tavoitteiden pohjalta. Pyrin luomaan oman oppaani oman prosessini tuotoksena ja uusinta tietoa hyödyntäen. Vaikka tuotoksissa on muutamia samankaltaisuuksia, oma oppaani eroaa muiden tekijöiden joukossa Immosen ja Kurosen (2016) tuotoksesta siten, että päätin painottaa vanhempien tukemista osana lapsen eroon sopeutumisen edistämistä. Valmiiksi olemassa oleva vastaavanlainen opinnäytetyö vaikuttaa kuitenkin oman tuotokseni arviointiin. Oma opinnäytetyöni ei omista painotuksistaan huolimatta ole perusidealtaan innovatiivinen, vaikkakin toivottu.

Työskentelyä helpottaville ja tarkoituksenmukaisempaan toimintaan ohjaaville oppaille ja ohjeistuksille tuntuisi olevan käyttöä päiväkodeissa. Yksi Kaniinin varhaiskasvattajien-
kasvattajien sisällöllinen toive, jota en kuitenkaan rajauksellisista syistä saanut liitettyä
oppaaseen, oli käsitellä vanhempien kohtaamista ja eron puheeksi ottamista heidän
kanssaan. Toimiva jatkotutkimusidea voisikin olla konkreettisten ohjeiden ja neuvojen
kokoaminen vanhempien kohtaamiseen ja vaikeiden aiheiden puheeksi ottamiseen päi-
vähoidossa.

Lähteet

Amato, Paul & Kane, Jennifer & James, Spencer 2011. Reconsidering the “Good Divorce”. Saatavana osoitteessa: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3223936/>>. Luettu 18.5.19.

Amato, Paul & Keith, Bruce 1991. Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin* 110 (1). 26– 46.

Aylon, Ofra & Flasher, Adina 1997. Ketjureaktio. Lapset ja avioero. Suom. Penttinen, Jorma. Tampere: Vastapaino

Böök, Marja Leena & Terävä, Johanna 2019. Yhteistyövanhemmuus eron jälkeen – mitä miksi ja miten? Teoksessa Hietanen, Päivi & Keinonen, Vesa & Kettunen, Maarita (toim.): Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 10–19. Saatavana osoitteessa: <https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/yhteistyovanhemmuus._yhteistyovanhe>. Luettu 30.5.2019

Chrenková, Monika 2012. Children of divorce in the Czech Republic. Teoksessa Hämmäläinen, Juha & Kääriäinen, Aino & Pölkki, Pirjo (toim.): Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Hämeenlinna: Ensi- ja turvakotien liitto. 46–67.

Fisher, Bruce 1992. Jälleenrakennus: kun suhteesi päättyy. Kehityksen avaimet. Suom. Berglöf, Netta & Kianmaa, Kari. Jyväskylä.

Henttonen, Tanja 2019. Yhteistyövanhemmuus odotus- ja vauva-aikana. Teoksessa: Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Hietanen, Päivi & Keinonen, Vesa & Kettunen, Maarita (toim.) Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki. 52–63. Saatavana osoitteessa: <https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/yhteistyovanhemmuus._yhteistyovanhe>. Luettu 30.5.2019

Hokkanen, Tiina 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 267. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavana osoitteessa < <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13289/9513921794.pdf>>. Luettu 14.5.2019

Immonen, Miia & Kuronen, Petra 2016. Eroperheen lapsen tukeminen päivähoidossa - Opas päivähoidon henkilökunnalle. Opinnäytetyö. Joensuu: Karelia-ammattikorkeakoulu. Sosiaali-alan koulutusohjelma.

Jovelin, Emmanuel 2012. Children deal with parental divorce: what are the consequences? (in France). Teoksessa Hämmäläinen, Juha & Kääriäinen, Aino & Pölkki, Pirjo (toim.): Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Hämeenlinna: Ensi- ja turvakotien liitto. 34–45.

Kaskela, Marja & Kekkonen, Marjatta 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – Opas varhaiskasvatukseen kehittämiseen. Jyväskylä: Stakes.

Kauppinen, Nina 2013. Eronjälkeinen selviytyminen ja onnistunut yhteistyö eroperheiden tarinoissa. Lapsi- ja nuorisososiaalityön ammatillinen lisensiaattitutkimus. Turku: Turun Yliopisto. Saatavana osoitteessa: <<https://www.sosnet.fi/loa-der.aspx?id=60ceecbb-8026-47c1-8345-07641897ea96>>. Luettu 20.5.2019.

Keskinen, Siru (toim.) 2019. Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2018. Helsinki: Kela. Saatavana sähköisesti: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/303480>>. Luettu 16.12.2019.

Kianmaa, Kari 2008. Hyvä ero - uusi elämä. Helsinki: Multikustannus.

Kiiski, Jouko 2011. Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Joensuu, University of Eastern Finland. Saatavan osoitteessa: <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0422-5/urn_isbn_978-952-61-0422-5.pdf>. Luettu 20.4.2019

Kiiski, Jouko 2012. Avioeron synnyttämät haasteet ja ongelmat. Teoksessa Hämäläinen, Juha & Kääriäinen, Aino & Pölkki, Pirjo (toim.): Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Hämeenlinna: Ensi- ja turvakotien liitto. 157–186.

Kontula, Osmo 2013. Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä. Perhebarometri 2013. Väestötutkimuslaitos – Katsauksia E47/2013. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy.

Koskela, Jari 2012. Avioero suomalaisen miehen kokemana - Ero ja erosta toipuminen prosessina. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Saatavana osoitteessa: <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0906-0/urn_isbn_978-952-61-0906-0.pdf>. Luettu 9.5.2019

Känkänen, Päivi 2019. Lapset, nuoret ja perheet. Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät. Päivitetty 1.10.2019. Saatavana osoitteessa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/kulttuurihyvinvointi-ja-taidelahtoiset-menetelmat>. Luettu 20.11.2019.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Annettu Helsingissä 8.4.1983.

Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja 2007. Päivitetty: 23.5.2017. Saatavana osoitteessa: <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen>>. Luettu 6.5.2019

Lapset ja ero n.d. Väestöliitto. Saatavana osoitteessa. <https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapset_ja_ero/>. Luettu 25.6.2019.

Lapsi ja ero n.d. Mielenterveystalo. Saatavana osoitteessa: <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-opaat/itsehoito/eron_omahoito/Pages/osio3.aspx>. Luettu 1.10.2019.

Miettinen, Anneli & Salo, Juhani n.d. Väestöliitto. Avioerot. Saatavana osoitteessa: <https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/parisuhteet_ja_seksuaalisuus/avioerot/>. Luettu 16.12.2019.

Mäkijärvi, Leena 2014. Kahden kodin lapset: miten tuen lasta vanhempien avioerossa. Jyväskylä: Docendo Oy.

Niemelä, Sirkku & Kääriäinen, Aino 2008. Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.

Niemelä, Sirkku & Lehtonen, Miia 2007. Esipuhe. Teoksessa: Ylönen, Hilikka (toim.) Satulaivan matkassa: Sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Porvoo: Suomen Kasvatus ja perheneuvontaliitto.

Pagani, Linda & Boulerice, Bernard & Tremblay, Richard & Vitaro, Frank 1997. Behavioral development in children of divorce and remarriage. *Journal of child psychology and psychiatry* 38 (7). 769–781.

Pojjula, Soili 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja

Pruuki, Heli & Sinkkonen, Jari 2017. Lapsi ja ero – eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja.

Pruuki, Heli 2017. Lapsen erokirja. Teoksessa: Pruuki, Heli & Sinkkonen, Jari 2017. Lapsi ja ero – eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja.

Rantakallio, Emmi 2012. Vanhempien eron kokeneiden lasten tukeminen Taikuri-vertaistukiryhmässä. Teoksessa: Aapola-Kari, Sinikka & Nivala, Annina & Tonttila, Teea (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus ja perheneuvontaliitto. 104–110.

Salo, Sirpa 2007. Vanhempien parisuhdeongelmien yhteys lasten käyttäytymisongelmiin ja psyykkiseen oireiluun. *Psykologian ammatillinen lisensiaatintutkimus*. Jyväskylän yliopisto.

Salo, Sirpa 2009. Vanhempien parisuhdeongelmien yhteys lasten käyttäytymisongelmiin ja psyykkiseen oireiluun. Teoksessa: Hämäläinen, Juha & Kääriäinen, Aino & Pölkki, Pirjo (toim.) Ero, Vanhemmuus ja Tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. 104-122.

Salo, Sirpa 2012. Parisuhdeongelmien yhteydet perheen vuorovaikutukseen ja lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Teoksessa: Aapola-Kari, Sinikka & Nivala, Annina & Tonttila, Teea (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Helsinki: Suomen Kasvatus ja perheneuvontaliitto. 27–36.

Suomen virallinen tilasto 2019. Perheet. Liitetaulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950-2018. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavana osoitteessa: <http://www.stat.fi/til/perh/2018/perh_2018_2019-05-22_tau_003_fi.html>. Luettu 16.12.2019.

Tunnetyökaluja Tilli Toukan tapaan 2016. Opas. Hyvinkää: Mannerheimin lastensuojeluliiton Hyvinkään yhdistys. Stea Nero-hanke. Saatavan osoitteessa: <<https://hyvin-kaa.mll.fi/tilli-toukka/tilli-toukka-toiminta/tunnetyokaluja-tilli-toukan-tapa/>>. Luettu 20.10.2019.

Vanhanen, Tuija 2019. Yhteistyövanhemmuus ja lapsen hyvinvointi. Teoksessa Hieta-nen, Päivi & Keinonen, Vesa & Kettunen, Maarita (toim.): Yhteistyövanhemmuuden kä-sikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 74-81. Saatavana osoitteessa: <https://issuu.com/ensi-jaturvakotienliitto/docs/yhteistyovan-hemmuus._yhteistyovanhe>. Luettu 30.5.2019

Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009. Lastensuojelun keskus-liitto/Neuvo-projekti. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Vanhempainnetti 2018. Vanhempien ero. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Päivitetty 26.6.2018. Saatavana osoitteessa: <<https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/vanhempien-ero-ja-lapsen-tunteet/>>. Luettu 19.6.2019

Varhaiskasvatustilanne 540/2018. Annettu Helsingissä 13.7.2018.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: Opetushallitus. Saatavana osoitteessa: <<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/var-haiskasvatussuunnitelmien-perusteet>>. 1.6.2019

Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gum-merus Kirjapaino Oy.

LAPSEN TUKEMINEN VANHEMPIEN EROTESSA

Opas päiväkoti Kaniiniin varhaiskasvattajille

Sisälllys:

Vanhempien ero ja pieni lapsi _____	3
1. Päiväkoti-ikäisten tyypilliset reaktiot _____	4
Eron tyypilliset vaikutukset lapseen _____	4
Lapsen iän merkitys _____	5
2. Mikä auttaa? Kuinka tukea lasta? _____	6
Tunnista oireet _____	6
Ymmärrystä lapsen tilanteesta _____	6
Tuttu on turvallista _____	7
Kunnioita lapsen tunteita ja huolia _____	7
Tunteiden käsittely _____	8
Käytännön menetelmiä _____	9
Lapsen tukeminen lyhyesti _____	10
3. Vanhemmille Tukea _____	11
Hyvää vuorovaikutusta ja yhteistyötä _____	11
Tiedota vanhempia _____	12
Erosta lapselle kertominen _____	13
4. Lisämateriaalit _____	14
Eropalvelut perheelle _____	14
Kirjallisuutta vanhemmille _____	14
Satukirjat _____	15
Lähteet _____	16

VANHEMPIEN ERO JA PIENI LAPSI

Vanhempien erotessa lapsi kohtaa suuria muutoksia elämässään. Toinen lapselle rakkaista vanhemmista saattaa lähteä yhteisestä kodista tai lapsi joutuu muuttamaan itse. Lapselle muodostuu toinen koti poismuuttaneen vanhemman luokse tai yhteydenpito voi vähentyä huomattavasti. Lapsi saattaa menettää myös mahdollisuuden muiden itselleen tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitoon. Vanhemmat voivat luoda uusia suhteita ja perheasetelmat muuttuvat entisestään. Tutut rutiinit ja arki muuttuvat enemmän tai vähemmän. Tyypillisesti lapsi kuitenkin menettää vanhempien erossa itselleen mieluisimman perheasetelman, jossa tuntee olonsa myös turvallisimmaksi. Muutokset tuottavat lapsessa monenlaisia tunteita ja muutoksia käyttäytymiseen.

Vanhempien ero on koko perhettä koskettava kriisi, jolla on vaikutuksia pienimpiinkin lapsiin. Eron kielteiset vaikutukset saattavat näyttäytyä vielä aikuisiässäkin. Toisaalta ero voi olla myös alku jokaisen perheenjäsenen paremmalle elämälle. Suurin osa lapsista sopeutuukin vanhempien eroon hyvin ja ilman pitkäaikaista haittaa. Lapsi kuitenkin tarvitsee aikaa, tukea sekä pysyvyyttä muutokseen ja uusiin järjestelyihin sopeutuakseen. Varhaiskasvatuksella voi olla tämän prosessin tukemisessa suuri myönteinen merkitys.

Tämän oppaan tavoitteena on tarjota päivähoidon varhaiskasvattajille tietoa ja keinoja eroperheen lasten tukemiseksi.

Opas on Metropolian ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Riku Kotron toiminnallisen opinnäytetyön tuotos. Opas on koottu ja suunnattu Pilke-päiväkoti Kaniinin kasvattajille, mutta on sovellettavissa myös muissa varhaiskasvatusympäristöissä.

1. PÄIVÄKOTI-IKÄISTEN TYYPILLISET REAKTIOT

Alle on listattu pienille lapsille tyypillisimpiä tapoja reagoida vanhempien eroon. Siihen kuinka yksittäisessä lapsessa ero lopulta näyttäytyy, vaikuttavat kuitenkin monet tekijät kuten ikä, sukupuoli, persoonallisuus ja perheen rakenne. Lasta kohdatessa onkin tärkeää muistaa lapsen yksilöllisyys. Jokainen lapsi kokee ja reagoi vanhempien eroon omalla tavallaan.

Eron tyypilliset vaikutukset lapseen:

- **Suru ja itkuisuus**
- **Raivokohtaukset ja aggressiivisuus**
- **Päänsärystä ja vatsakivusta kärsiminen ilman selkeää syytä**
- **Univaikeudet ja painajaiset**
- **Taantuminen**
- **Muista vetäytyminen**
- **Eroahdistus**
- **Ylikorostunut huolestuneisuus**
- **Pessimismi tulevasta**
- **Tunteiden piilottaminen ja kiltteyden korostaminen vanhemmille**
- **Ruokahalun muutokset**
- **Persoonallisuuden muutokset**

Lapsen iän merkitys

0 – 1,5v:

Vauvaikäisille lapsille tyypillisiä reaktioita eroon ovat suoliston, nukkumisen ja syömissen häiriöt. Erossa lapsi menettää toisen vanhemman jatkuvan läsnäolon ja tapaamisvälit voivat olla liian pitkiä, jotta suhteen kehitys pysyisi riittävän turvallisena ja läheisenä. Lapsen reaktiot tasoittuvat tämän turvallisuuden tunteen palaututtua. Vauva kokee todennäköisesti eroahdistusta, vaikka ei sitä ilmaisikaan vahvasti. Selkein merkki eroahdistuksesta on itku. Lapsen rauhoitteluun tarvitaan lohdutusta, kuten lempeää puhetta, silittelyä, hellää katsomista tai sylissä pitämistä. Nukahtamistilanteissa voi hyödyntää esimerkiksi tuttua pehmolelua, unirättiä taikka vaatetta, joka tuoksuu lähivanhemmalta.

1,5 – 3v:

Lapsen ollessa taapero, tyypillisiä reagoititapoja erossa ovat kasvanut itkuisuus, huomionkipeys, aggressiivisuus ja ärtyneisyys. Lapsi voi lisäksi kokea univaikeuksia ja tämän kehitys saattaa taantua hetkellisesti. Lapsen rutiinit tulisi pitää mahdollisimman muuttumattomina ja hänelle tulisi tarjota paljon syliä ja huomiota. Nukkien ja piirtämisen hyödyntäminen voivat auttaa asioiden selittämisessä lapselle.

3 – 6v:

Leikki-ikäiselle tyypillisiä reaktioita ovat eroahdistus, painajaiset, yksin jäämisen pelko ja hylätyksi tulemisen tunne. Lapsi voi reagoida myös kiltteydellä, eikä välttämättä ilmaise vihan tunteita ulospäin. Lapsi voi myös syyttää itseään vanhempiansa erosta ja kuvitella olleensa tuhma. Lapsen on tärkeää saada tietää, ettei ero ollut hänen syytään ja ettei hän voinut siihen vaikuttaa. Lapsen kaverisuhteet voivat myös kärsiä eron jälkeen, jos lapsi reagoi kasvaneella ärtyneisyydellä tai aggressiivisuudella.

2. MIKÄ AUTTAA? KUINKA TUEN LASTA?

Tunnista oireet

Lapsi voi reagoida vanhempien eroon monilla eri tavoin. Aiemmassa luvussa on nimetty tyypillisiä lapsen tapoja oirehtia erosta, mitkä voivat auttaa niiden tunnistamisessa, sekä antaa tietoa siitä mitä voi olla odotettavissa. Onkin tärkeää tunnistaa muutokset lapsen olemuksessa ja käytöksessä. Oireilulla lapsi viestii pahaan oloaan. Oireet on hyvä ottaa vakavasti ja kannustaa lasta ilmaisemaan pahan olonsa syyt tarkasti. Muuttuneeseen käytökseen on hyvä reagoida esimerkiksi lohdulla.

Lapselta voi kysyä suoraan hänen voinnistaan ja häntä mahdollisesti painavista ajatuksista. Usein lapsi ei kuitenkaan ilmaise pahaan oloaan tai vaikeita tunteitaan puhumalla. Lasta voi pyrkiä tulkitsemaan seuraamalla tämän leikkimistä, äänenpainoa, katseita ja sosiaalista kanssakäymistä kavereiden tai ikätovereidensä kanssa. Lapsen leikkiminen voi muuttua ilottomaksi ja leikeissä voi esiintyä eron tai yhteen palaamisen teemoja, kuten myös aggressiivisia hahmoja. Kesken leikin lapsi saattaa myös purskahtaa yllättäen itkun ja jatkaa hetken päästä leikkiä taas normaalisti. Lapsi voi myös vetäytyä muiden seurasta.

Joskus lapsen oireet voivat alkaa näyttäytyä vasta pitkän ajan kuluttua itse erosta. Tällöin aikuisten voi olla vaikeaa tunnistaa yhteys muuttuneeseen käyttäytymiseen ja vanhempien eroon. On myös tärkeää ymmärtää, että lapsen reaktiot voivat olla pitkäkestoisia. Usein lasten tunteiden käsitteleminen kestääkin kauemmin kuin aikuiset luulevat. Tyypillisesti lapsi sopeutuu muutoksiin ja uusiin järjestelyihin 6-12 kuukauden sisällä, mutta ikävät tunteet sekä kokemukset voivat esiintyä vielä paljon pidempään.

Ymmärrystä lapsen tilanteesta

Lapsen vanhempien eroa käsittelevän ja tämän parissa työskentelevän tulisi panostaa luottamukseen. Päiväkoti-ikäisten lasten kanssa luottamusta voi rakentaa esimerkiksi yhdessä leikkimällä. Lapsen tilanteen ja tunteiden ymmärtämiseksi voi toimia monilla tavoin. Lapsen piirrokset auttavat yhteisen ymmärryksen ja kielen löytymisessä. Perhepiirrokset, sekä lapsen koteihin ja kokemuksiin liittyvät piirrokset auttavat lasta löytämään sanoja tunteilleen ja kokemuksilleen. Viikonloppuaikataulujen ja sukupuiden työstäminen yhdessä lapsen kanssa auttavat ymmärtämään lapsen perheen keskinäisiä suhteita, kuten myös normeja sekä elämäntapoja. Näitä hyödyntämällä voidaan saada myös ymmärrystä lapsen suhteista sukuun ja mahdollisista eron aiheuttamista muutoksista näihin suhteisiin.

Tuttu on turvallista

Eron jälkeen lapsen on totuttava uusiin asumisjärjestelyihin, rutiineihin ja tapaamis-aikatauluihin. Tuttuus, ennakoitavuus ja rutiinit ovat lapselle tärkeitä ja ne suojaavat lasta myös eron myllerryksissä. Mitä vähemmän lapsi kokee arjessaan käytännön muutoksia eron myötä, sen parempi. Lapselle parasta olisi saada pitää tutut ja helposti ennakoitavat kuviot niin molempien vanhempien kodeissa kuin päiväkodissakin. Lapsen ihmissuhteiden olisi hyvä pysyä mahdollisimman muuttumattomina. Tutuilla esineillä ja leluilla on myös tukeva vaikutus.

Päiväkoti itsessään voi toimia lasta tukevana tekijänä vanhempien erotessa. Kotielä-mässä suuret muutokset hämmentävät, mutta päiväkodissa arki pysyy ennallaan ja tuttuna. Päiväkodin arjen selvät rutiinit ja struktuurit tukevat vanhempien eron kokenutta lasta. Säännöllisesti toistuvat ja toimintamalleiltaan tutut hetket, kuten ruo-kailut, ulkoilut ja lepoaikat, tuovat lapselle hänen tarvitsemaansa turvallisuuden tunnetta. Ennakoitavalla arjella on eheyttävä vaikutus lapseen. Lapsi saa myös elää ikätasoistaan arkea ja saa tukea siihen aikuisilta. Pysyvät ja hyvät ihmissuhteet myös perheen ulkopuolisten henkilöiden kanssa tukevat lasta. Päiväkodin tutulla ja turval-lisella aikuisella voi olla tällainen tukeva vaikutus.

Lapsen kanssa on hyvä sanoittaa tämän arkea ja jutella lähitulevaisuuden tapahtu-mista. Yllätyksiä on hyvä välttää. Varhaiskasvattaja voi puhua lapsen kanssa esimer-kiksi siitä, kuka hänet hakee tänään päiväkodista tai kumman vanhemman luona lapsi asuu viikonlopun.

Kunnioita lapsen tunteita ja huolia

Ero on väistämättä myös lapselle kriisi, joten ikävät tunteet ovat ymmärrettäviä. Pie-net lapset reagoivatkin eroon tyyppillisesti ensin surulla. Lapsen on saatava surra ai-kansa ja ilmaista tunteitaan vapaasti. Lapsen ikävöidessä ja surressa rauhoitteluakin parempaa on antaa lapsen tunteille hyväksyntää. Lapsen tunteita ja huolia tulisi kuulla. Erityisesti päiväkotikäisten lasten kanssa on hyvä nimetä ja sanoittaa tämän kokemia tunteita. Vaikka monenlaiset tunteet ovat hyväksyttäviä, on lapsen käyttäy-tymistä tarvittaessa hyvä rajoittaa. Lasta tuetaan hiljalleen ratkaisemaan omat ongel-mansa.

Lasta on tärkeää kannustaa ilmaisemaan pahaa oloaan. Eron myllerryksissä vanhem-mille voi joskus olla vaikeaa vastaanottaa lapsen ajatuksia ja tunteita. Tällöin varhais-

kasvattaja voi olla puolueeton ja objektiivinen kuulija, jolle lapsi saa puhua sekä ilmaista tunteensa. Lapselle ominainen tapa ilmaista ja käydä läpi tunteitaan on leikkiminen. Lapsen leikkeihin saattaa ilmestyä eroon liittyviä teemoja ja lapsi saattaa osoittaa voimakkaasti tunteitaan kesken leikin. Leikki on kuitenkin lapselle tapa käsitellä vaikeita asioita itselle siedettävällä tavalla, joten leikkimisen tukeminen ja salliminen ovat kannattavaa.

Tunteiden käsittely

Lapsen eroon liittyviä vaikeita tunteita voi käsitellä monin tavoin. Eroa käsittelevät lasten satukirjat ovat yksi hyvä keino. Sadut lohduttavat ja antavat turvallisen etäisyyden vaikeiden asioiden käsittelyyn, josta lapsi ei välttämättä itse haluaisi puhua. Terapeuttisena pidettävät sadut voivat auttaa lasta käsittelemään ja vähentämään tunne-elämän hankaluuksia. Lapsi hyötyy saduista, jotka auttavat tietyissä tilanteissa. Tällaiset sadut pitävät sisällään asioita, joiden pyrkimyksenä on koskettaa lasta tunnetasolla. Lapsi voi löytää yhtäläisyyksiä itsensä ja satujen hahmojen välillä, sekä saada saduista keinoja ja toivoa omaan selviytymiseen. Tällaisia satuja voi hyödyntää päiväkodissakin, vaikkei siellä varsinaista terapiaa toteutetakaan. Tämän oppaan sivulle 15 on listattu päiväkotikäisille sopivia kuvakirjoja, jotka käsittelevät vanhempien eroa ja pienen lapsen kokemuksia.

Taidelähtöisiä menetelmiä, kuten kuvataidetta, musiikkia, teatteria ja taidetta, voidaan myös hyödyntää tunteiden käsittelyssä. Menetelmillä voidaan houkutella esiin lapsen kokemuksia ja tunteita. Satujen tavoin taiteelliset menetelmät voivat tarjota riittävän etäisyyden ja suojan ilmaisulle.

Lapsi voi hakeutua vanhempien eron myötä enemmän läheisten aikuisten läheisyyteen ja kosketukseen. Rauhallinen sylissä olo voikin olla paras helpotuskeino ahdistuneelle tai hätääntyneelle lapselle. Kehon koskettaminen voi kasvattaa lapsen oman arvokkuuden kokemusta, mikä auttaa lapsen selviytymistä. Tunteiden käsittelyssä voivat auttaa myös rentoutumishetket ja syvään hengittäminen.

Käytännön menetelmiä

Alle on listattu muutamia käytännön menetelmiä, joita voi toteuttaa päiväkodissa vanhempien eron kokeneen lapsen tukemiseksi ja tunteiden käsittelemiseksi. Menetelmiä voidaan soveltaa ja muokata lapsen yksilöllisyyden sekä ikä- ja kehitystason huomioiviksi. Menetelmiä voidaan toteuttaa lapsen kanssa yksilöllisesti tai lapsiryhmässä. Myös vanhemmat voivat käyttää menetelmiä lapsen kanssa.

Tärkeät kuvat: Tähän tehtävään tarvitaan vanhempien apua. Lapsi saa valita kotona/kodeissaan itsestään vauvakuvan, josta hän itse pitää paljon. Tämän jälkeen lapsi voi valita muitakin mukavia kuvia itsestään, sekä tärkeitä ja hauskoista muistoistaan. Lapsi voi valita myös kuvia läheisistä ihmisistä, kuten vanhemmista, sisaruksista taikka isovanhemmista. Lapsen tärkeät kuvat kootaan yhteen ja niistä rakennetaan juliste, taulu, kuvatiedosto, albumi taikka kuvakirja. Lapsi voi katsella kuvia halutessaan.

Tunteet väreinä: Lapselle nimetään erilaisia tunteita ja keskustellaan miltä ne tuntuvat. Lapsi valitsee eri tunteille niitä kuvaavat värit. Minkä värinen suru on? Entä ilo? Minkä muotoinen viha on? Lapsi saa maalata tunteet haluamallaan tavalla.

Muovailu: Lapsi muovailee muovailuvahalla tai savesta kaikki perheenjäsenensä. Perheenjäsenet voidaan asetella lapsen mielestä sopivalla tavalla. Lapselta voidaan esittää kysymyksiä, kuten ketkä ovat lähellä toisiinsa, miltä kenestäkin tuntuu ja mitä hahmot ajattelevat. Lapsi voi muovaillla myös erilaisia tunteita ja miettiä miltä esimerkiksi viha tai suru näyttävät. Minkä värisiä ne ovat?

Kehon tunteet: Lapsi asettuu makaamaan ison paperin päälle ja aikuinen (tai ryhmän lapsi/lapset) piirtää siihen hänen ääriviivansa. Lapsi voi värittää kuvan mieleisekseen. Tämän jälkeen kuvaa tarkastellaan ja pohditaan yhdessä erilaisia tunteita. Esitä lapselle apukysymyksiä. Missä kohtaa kehoa eri tunteet tuntuvat? Missä tuntuu viha, ilo, suru, ikävä, toivo, häpeä, turvallisuus tai rakkaus? Mikä tunne tuntuu tänään? Erilaiset tunteet merkitään kuvassa niihin kohtiin, missä ne tuntuvat. Merkitseminen voi tapahtua esimerkiksi kirjoittamalla, piirtämällä, värittämällä tai liimaamalla tunnekortteja kuvaan.

Perhekuva: Lapsi piirtää ja värittää kuvan perheestään. Lapselle esitetään kysymyksiä vanhempien hyvistä ominaisuuksista. Mikä on hyvää äidissä? Entä isässä? Missä isi ja äiti ovat taitavia? Onko sinulla (lapsella) samoja hyviä ominaisuuksia kuin vanhemmilla? Hyvät asiat voidaan merkitä kuvaan tai paperin taakse muihin. (Kuvan piirtäminen itsessään voi auttaa lasta tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteitaan. Kuvassa voi kiinnittää huomiota myös perheenjäsenten ilmeisiin.)

Turvapaikka: Kysy lapselta yhtä paikkaa, missä on hänestä mukavaa ja turvallista olla. Pyydä lasta kuvittelemaan olevansa tässä turvallisessa paikassa. Auta lapsen mielikuvitusmatkaa apukysymyksillä. Miltä siellä näyttää? Mitä kaikkea siellä näkyy, mitä ääniä paikassa on, miltä siellä tuoksuu? Anna lapsen olla mielikuvitusmatkalla rauhassa. Sitten pyydä lasta palaamaan tähän todellisuuteen. Kerro lapselle, että hän voi aina halutessaan palata tähän paikkaansa mielellään.

Voimataulu: Pohtikaa ja kootkaa lapsen kanssa tämän elämän hyvät asiat. Kirjaa ylös lapselle tärkeät ihmiset, lemmikit, ilon aiheet, lempipuuhat ja paikat. Lapsi tekee näistä asioista taulun kartongille piirtämällä tai kuvilla. Lapsi voi katsella taulua aina halutessaan.

Taikarasva: Lapselle kerrotaan, että aikuisella on parantavaa taikarasvaa. Rasvaa levitetään rauhassa lapsen molempiin käsivarsiin ja pipeihin. Jos lapsella ei ole pipejä, voidaan hänelle kertoa, että vain aikuiset näkevät tietyt pipit.

Lapsen tukeminen lyhyesti:

1. Tunnista eron oireet ja muutokset lapsessa. Pyri luomaan käsitystä lapsen tilanteesta.
2. Salli lapsen ikävät tunteet, sekä tarjoa syliä ja lohdutusta.
3. Pyri rakentamaan pysyvyyttä. Tutut asiat, ennakoitavuus ja rutiinit auttavat lasta.
4. Tue lapsen pysyviä ihmissuhteita.
5. Sanoita lapselle hänen arkeaan ja lähitulevaisuutta.
6. Auta lasta ilmaisemaan vaikeat tunteensa. Tue nimeämällä tunteita, kannusta leikkiin, hyödynnä monenlaisia menetelmiä ja lue satukirjoja.

3. VANHEMMILLE TUKEA

Vanhempien ero voi aiheuttaa lapsessa paha oloa, oireilua ja vaikuttaa kielteisesti lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Vanhempien ero on lapselle väistämättä kriisi, johon liittyy paljon muutoksia ja negatiivisia tunteita. Tuen kanssa lapsi kykenee kuitenkin sopeutumaan uuteen tilanteeseen ja selviytymään erosta jopa entistä paremmilla taidoilla käsitellä vaikeita asioita ja tunteita. Pitkällä aikavälillä ero ei olekaan varsinaisesti riski lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille, vaan pitemminkin eronneiden vanhempien suhteet ja käyttäytymismallit keskenään ja lapsen kanssa. Myös vanhempien oma hyvinvointi heijastuu lapseen. Onkin lapsen paras, jos hänen vanhempansa voivat hyvin ja tekevät yhteistyötä vanhemmuudessaan.

Hyvää vuorovaikutusta ja yhteistyötä

Hyvään sekä avoimeen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön vanhempien kanssa tulisi pyrkiä aktiivisesti. Varhaiskasvattajana olisi hyvä olla perillä perheen sisäisistä muutoksista ja järjestelyistä, jotka vaikuttavat lapseen. Varhaiskasvattajana ei voi myöskään tarjota tukea vanhemmille saati lapsellekaan, jos ei ole tietoinen perheessä tapahtuneista muutoksista. Valmiiksi avoin ja yhteistyöhön tähtäävä vuorovaikutussuhde vanhempien kanssa auttaa varhaiskasvattajaa tukemaan lasta paremmin.

Hyvällä vuorovaikutuksella ja luottamuksellisuudella kasvattajan ja vanhempien välillä on tärkeä rooli myös eroprosessin alkuvaiheilla. Lapsen käytös todennäköisesti muuttuu tunnistettavasti myös päiväkodissa. Henkilökunnan on helpompi ymmärtää ja tukea käytökseltään muuttunutta lasta, jos vanhemmat ovat tiedottaneet kasvatushenkilökuntaa perheen erotilanteesta. Näin myös ehkäistään lapselle haitallista tilannetta, jossa tämä joutuu toimimaan perheensä asioiden tiedottajana päiväkodissa.

Tiedota vanhempia

Yleensä eronneet vanhemmat päätyvät lapsen yhteishuoltajuuteen. Lapsi voi asua pääsääntöisesti vain toisen vanhemman luona, mutta molemmat vanhemmat yhteishuoltajina ovat oikeutettuja lasta koskettaviin tietoihin. Molempia vanhempia tulisi-kin tiedottaa lasta koskettavista asioista, kuten tulevista retkistä ja juhlista.

Toisen vanhemman ollessa huoltaja yksin, hän päättää ja vastaa lapsen asioista itsenäisesti. Päivähoidon henkilökunta saa luovuttaa tietoja vain huoltajalle, tai huoltajan luvalla myös toiselle vanhemmalle. Toinen vanhempi voi saada oikeuden lasta koskettavan tiedon saantiin viranomaisilta vanhempien välisellä sopimuksella tai tuomioistuimen päätöksellä.

Lapsen oireillessa erosta, vanhempia voi tiedottaa asioista, joihin lapsen on vaikea sopeutua. Uusissa kodeissaan molemmat vanhemmat usein muuttavat ainakin jonkin verran tapaansa huolehtia lapsestaan ja luovat omanlaiset elämäntapansa. Lapsen on helpompi sopeutua kahdessa kodissa asumiseen, jos lapsi kokee molempien vanhempiensa kunnioittavan toisiaan. Lapsella olisi hyvä olla myös selkeä käsitys asumis- ja tapaamisjärjestelyistä, kuten myös niiden ajankohdista. Lapselle tutut elämäntavat olisi hyvä pitää mahdollisimman ennallaan molemmissa kodeissa.

Lapsi kärsii erosta huomattavasti enemmän, jos vanhemmat ovat jatkuvassa ristiriidassa, tai jos vanhemmat käyttävät lasta lyömäaseena toisiaan vastaan. Molemmat vanhemmat ovat lapselle rakkaita ja tärkeitä. Lapsen ei tulisi kuulla kumpaakaan vanhempaansa kielteiseen valoon asettavaa puhetta. Varhaiskasvattajan on myös tärkeää kohdata molemmat vanhemmat kunnioittavasti, eikä asettua kummankaan puolelle. Lapsella on oikeus molempiin vanhempiinsa ja on lapsen etu, jos vanhemmat tekevät yhteistyötä keskenään. Lapsen etu voikin kannustaa vanhempia keskinäiseen yhteistyöhön lapsen parhaaksi.

Vanhemmat voivat kaivata myös ammattiapua, neuvoja tai vertaiskokemuksia eron käsittelyyn. Tämän oppaan sivulle 14 on listattu palveluita ja auttavia tahoja, jotka vastaavat eron haasteisiin. Varhaiskasvattaja voi vinkata näistä palveluista vanhemmille, jotka mahdollisesti hyötyisivät niihin tutustumisesta. Samalla sivulla on myös lista teoksista, jotka tukevat eronneita vanhempia ratkaisemaan eron haasteita. Sivulla 15 on lisäksi lista eroa käsittelevistä satukirjoista, joita myös vanhemmat voivat hyödyntää halutessaan käsitellä eroa lapsensa kanssa.

Erosta lapselle kertominen

Eron myötä lapsella voi herätä useita itseään koskettavia kysymyksiä. Lapsi saattaa pohtia mitä hänelle itselleen tulee tapahtumaan tai voiko toinenkin vanhempi lähteä ja kuka huolehtii hänestä silloin? Lapsella on harvoin ennakkokäsitystä siitä, miten ero todellisuudessa vaikuttaa hänen elämäänsä ja ero muuttuu hänen näkökulmaansa todelliseksi vasta toisen vanhemman lähdettyä. Lapsen eroon valmistelu ja siitä kertominen onkin tärkeää. Lapsen on hyvä olla tietoinen itseään koskettavista muutoksista, mutta vanhempien välisillä parisuhdeongelmilla kuormittamista tulisi välttää. Vanhempien erotessa on heidän tehtävänsä kertoa erosta lapselle, mutta tämä koetaan usein vaikeaksi. Osa vanhemmista voikin tarvita apua tähän. Varhaiskasvatusta voi tarjota vanhemmille neuvoja ja apua lapsia koskettavissa asioissa. Alle onkin listattu muutamia vinkkejä, joita vanhempien olisi hyvä ottaa huomioon kertoessaan erosta lapselle.

- **Erosta kerrotaan aikaisintaan kaksi viikkoa ennen konkreettista eroa.** Pieni lapsi elää hetkessä ja hänen on vaikea jäsenellä pitkälle tulevaisuuden tapahtumia.
- **Erosta kertoessa käytännön järjestelyt ja suunnitelmat tulisi olla päätettynä.** Tämä koskettaa esim. asumisjärjestelyitä, omaisuudenjakoa, raha-asioita ja tapaamisia. Näin lapselle voidaan tarjota jäsenelty suunnitelma ja hänen kysymyksiinsä osataan vastata.
- **Vanhempien tulisi kertoa erosta yhdessä ja välttää toistensa mustamaalaamista.** Kertomishetkeksi valitaan rauhallinen tilanne, minkä jälkeen lapsella ei ole muuta ohjelmaa.
- Pienelle lapselle riittää, jos hänelle **kerrotaan vanhempien asuvan omissa kodeissaan, mutta kummankin viettävän hänen kanssaan paljon aikaa ja pitävän hänestä huolen.** Erosta kerrotaan lapselle ymmärrettävällä tavalla.
- Lapselle tulisi kertoa syy erolle. Vanhemmat voivat kertoa esimerkiksi heidän välisensä rakkauden loppuneen, mutta ettei se johdu lapsesta. **Onkin tärkeää painottaa, ettei ero ole lapsen syytä, eikä hän ole voinut siihen toiminnallaan vaikuttaa.** Riittävä määrä tietoa eron syistä on tärkeää, sillä lapsi saattaa paikata puuttuvaa tietoa mielikuvituksellaan.

4. LISÄMATERIAALIT

Eropalvelut perheille

www.apuaeroon.fi

Apuaeroon.fi on verkkosivusto, joka antaa ajankohtaista tietoa paikallisista palveluista, jotka vastaavat eron haasteisiin. Sivuilta löytyy myös tietoa vanhemmille ja vinkkejä, kuinka eroa kannattaa käsitellä lapsen kanssa.

Perheneuvolat

Perheneuvolat tarjoavat lapsiperheen tarpeen mukaista tukea ja apua. Perheneuvola tarjoaa esimerkiksi eroneuvontaa ja ryhmämuotoista tukea. Neuvola tarjoaa myös perheasioiden sovittelua. (**www.vantaa.fi/perheneuvola**)

Kirkon perheneuvonta ja muut palvelut

Suomen evankelisluterilainen kirkko tarjoaa ammatillista keskusteluapua monenlaisiin perheen haasteisiin ja kriiseihin. Seurakunnat järjestävät muun muassa eroryhmiä, jossa aiheetta pääsee käsittelemään muiden eron kokeneitten kanssa. Kirkolla on lisäksi palveleva puhelin ja palveleva netti, jotka tarjoavat keskusteluapua. Palvelut ovat maksuttomia ja kaikille avoimia. (**www.evl.fi**)

Perheasioiden sovittelu

Perheasioiden sovitteluun voi hakeutua, jos pohtii eroa tai on jo eronnut. Sovittelija auttaa vanhempia sopimaan eroon liittyvät lasta koskevat ratkaisut, kuten asumiseen, elatukseen, tapaamiseen ja huoltoon liittyvät järjestelyt. Vantaalla perheasioiden sovittelua saa perheneuvolasta ja Vantaan seurakunnista.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Mannerheimin lastensuojeluliitto tarjoaa paikallisesti järjestettyä vertaisryhmätoimintaa, kuten perhekahviloita ja lasten vertaistukiryhmiä. MLL tarjoaa lisäksi vertaistuellisen Vanhempainpuhelimen, johon voi soittaa anonymisti ja luottamuksellisesti mistä tahansa vanhemmuuteen liittyvästä asiasta. (**www.mll.fi**) **Vanhempainpuhelin: 0800 92277**

Yhden vanhemman perheiden liitto

Liitto tarjoaa vertaistukitoimintaa, eroseminaareja ja virkistystoimintaa vanhemmille ja lapsille. Liitto tarjoaa lisäksi Eroinfo-puhelimen, joka tarjoaa tietoa elatusavusta, sekä lapsen asumisesta, huollosta ja tapamisesta eron jälkeen. (**www.yvpl.fi**) **Eroinfo-puhelin: 020 774 9800**

Elatusvelvollisten Liitto ry

Liitto tarjoaa tukea etävanhemmuuteen. Liiton verkkosivuilla on mahdollista liittyä jäseneksi ja saada tietoa sekä tukea eron haasteisiin. (**www.elatusvelvolliset.fi**)

Miessakit Ry

Miessakit tarjoaa miehille monenlaista tukea monenlaisiin haasteisiin. Miessakkien Erosta Elossa -toiminta tukee ero-ongelmien käsittelyssä ja niistä selviämisestä. Miehet voivat saada tukea henkilökohtaisen keskusteluavun, vertaistukiryhmien ja neuvonnan myötä. Yksi toiminnan keskeinen tavoite on turvata isän ja lapsen suhde myös eron jälkeen. (**www.miessakit.fi**)

Kirjallisuutta vanhemmille

- Vanhemman opas – Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon
- Heli Pruuki & Jari Sinkkonen - Lapsi ja Ero
- Fisher Bruce - Jälleenrakennus

Satukirjat**Ylönen, Hilkka (toim.) 2007: Satulaivan matkassa: sadut lapsen apuna vanhempien erotessa**

Kokoelmateos eroa käsittelevistä lastensaduista. Saduissa käsitellään kattavasti erilaisia eroon liittyviä teemoja ja tunteita lapsen näkökulmasta. Satujen yhteyteen on myös liitetty informaatiota eron vaikutuksista, sekä vinkkejä, kuinka ottaa satujen avulla teemat puheeksi ja käsitellä niitä lapsen kanssa.

Salmi, Anna 2012: Kallistuva Talo

Satukirjassa käsitellään vanhempien riitelyä. Lapsi voi löytää keinoja käsitellä omia tunteitaan ja kokemuksiaan sadun päähenkilön kokemusten kautta. Kirja voi lisäksi auttaa vanhempia ottamaan riitely puheeksi lapsen kanssa.

Katinka, Tuisku 2008: Kuun ja auringon lapset

Värikkäästi kuvitettu satukirja käsittelee monipuolisesti ikävää, vanhempien riitelyä ja eheytymistä lasten näkökulmasta.

Anholt, Laurence & Coplestone, Jim 2014: Pikku Tipun kaksi pesää

Kirjassa käsitellään riitelyä, perheen hajoamista ja muuttamista uuteen kotiin.

Eyen, Cécile 2005: Pikkusuden kaksi kotia

Satu käsittelee pikkusuden näkökulmasta vanhemman kaipaamista, kahdessa kodissa asumista ja muuttuneeseen tilanteeseen sopeutumista.

Grahn, Annika & Piepponen, Tuija 2009: Siili ja taikakorut

Sadussa käsitellään vanhempien erillään asumista ja sen tuottamia lapsen ikäviä tunteita. Sadussa käsitellään muun muassa ikävää, suuttumusta ja eroahdistusta.

Weitze, Monika & Battut, Eric 1999: Kuinka pikku elefantti parani suuresta surustaan

Satu käsittelee ystävän menetystä ja kaipaamisen tunnetta.

Weninger, Brigitte & Maucler, Christian 2008: Nähdään taas, isä

Myötätuntoinen satu lapsen vaikeista tunteista. Kirjassa käydään läpi lohduttavia sanoituksia ja näkökulmia vanhempien eroon.

Tarpila, Johanna(toim.) 1996: Juholla on kaksi kotia. Puhutaan avioerosta lapsen kanssa

Kirja käsittelee lapsen näkökulmasta vanhempien eron aiheuttamia monenlaisia tunteita ja kokemuksia. Kirja keskittyy käsittelemään aihetta kahden kodin näkökulmasta.

Lähteet

Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) 2009 – Ero, vanhemmuus ja tukeminen

Aino Kääriäinen & Sirkku Niemelä 2008 – Millan isä ja äiti eroavat : miten lasta voi auttaa vanhempien erossa

Fisher Bruce 1992 – Jälleenrakennus

Heli Pruuki & Jari Sinkkonen 2017. – Lapsi ja Ero : eväitä eteenpäin

Hietanen, Päivi & Keinonen, Vesa & Kettunen, Maarita (toim.) 2019. – Yhteistyövanhemmuuden käsikirja

Hilkka Ylönen 2000. – Loihditut linnut. Satujen merkitys lapselle

Jouko Kiiski 2001 – Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään?

Kari Kianmaa 2008. Hyvä ero – uusi elämä

Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen. Lastensuojelun käsikirja 2007. – Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Leena Mäkijärvi 2014. – Kahden kodin lapset: miten tuen lasta vanhempien avioerossa

Nina Kauppinen 2013. – Eronjälkeinen selviytyminen ja onnistunut yhteistyö eroperheiden tarinoissa.

Sinikka Aapola-Kari – Annina Nivala & Teea Tonttila (toim.) 2012. – Nuoren tukeminen vanhempien erossa - tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä.

Soili Poijula 2016. – Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen

Vanhemman opas - Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon 2009. – Lastensuojelun keskusliitto

Menetelmät:

Heli Pruuki 2017 – Lapsen erokirja. Teoksessa: Lapsi ja Ero : eväitä eteenpäin

Tunnettyökaluja Tilli Toukan tapaan -opas – Mannerheimin Lastensuojeluliiton Hyvinkään yhdistys

Kuvitus:

Kotro, Riku 2019. Kansikuva. Graafinen toteutus: Leppälä, Artturi.

